

ЯХШИЛИКЛАР КЎПАЙТИРИБ БЕРИЛАДИГАН ОЙ

Пайгамбаримиз (алайҳиссалом), саҳобалар, тобеинлар ва солиҳ инсонлар рамазон ойига катта эътибор беришган, бу ой келганида жуда хурсанд бўлишган. Улар рамазон кунлари турли хил фойдасиз гап-сўз, беҳуда ўйин-кулги, гийбат, бўҳтон ва ёлғондан сақланишарди. Рамазон кечаларини Қуръон тиловати билан бедор ўтказишарди. Бу ойда фақир ва мискинларга садақа, эҳсон, таом улашиш ва рўздорларга ифторлик беришда ўзаро мусобақаланишарди. Зеро, бу ой жаннат эшиклари очиладиган, жаҳаннам эшиклари қулфланадиган, шайтонлар кишанланадиган, яхшиликлар бир неча баробар қилиб бериладиган, даражалар кўтариладиган, хато ва камчиликлар кечириладиган ойидир.

Рўзанинг одоблари бор, уларга риоя қилиш лозим: саҳарликни кечанинг охирига қадар кечиктириш, куюш ботиши билан оғиз очишга шошилиш, яхши амалларни кўпайтириш, агар биров сўкса, «Мен рўздорман» деб айтиш, ўзи ҳам сўкмаслиги ва ҳоказо.

Рўздорнинг ифторлик олдидан ёки ифтор пайтида қилган дуоси мустажоб бўлиши ҳадисларда айтилган.

Баъзи одамлар рамазон ойида тавба қилиб, гуноҳлардан тийилишади, рамазон

ўтгач, яна гуноҳ ишларни қила бошлашади. Ҳолбуки, Аллоҳ таолога чин қўнгилдан, афсусланиб, ёмон ишларни тарк этиш, так-

рор бу йўлга кирмаслик ниятида тавба килиш керак. Аллоҳ таоло тавбаларни қабул қилади, гуноҳларни кечиради, хатоларни ўтади.

Мусулмон киши рамазон кечаларини тавба, намоз, Аллоҳни эслаш, дуо, истигфор билан ўтказиши керак. Дарҳақиқат, Пайгамбар (алайҳиссалом) рамазоннинг охириги ўн кечасини бедор ўтказар эдилар, оилаларини ҳам уй-

ротардилар. Охириги ўн кунликда эътикоф ўтирдилар.

Рамазондаги барча ибодатларни, эзгу амалларни Пайгамбаримиз (алайҳиссалом) суннатларига мувофиқ адо этиш ҳар бир мусулмоннинг амал дафтарига улкан савоблар келтиради, иншааллоҳ.

Муҳаммад БОБУР,
Тошкент Ислам
институтини талабаси

«Эй инсонлар! Буюк ва муборак ой сизларга яқин келди. Бу ойда минг ойдан яхши бир кеча бор. Аллоҳ таоло бу ой рўзасини фарз, тунларидаги ибодатни суннат қилди. Бу ойда ким Аллоҳга яқинлаштирадиган эзгулик қилса, ундан бошқа ойда адо этган бир фарз даражасини топади ва бу ойда бир фарзни адо этган киши бошқа ойда етмиш фарз адо этган каби бўлади. Бу ой сабр ойидир. Сабрнинг савоби жаннатдир. Бу кўмак ва ёрдам ойидир. Бу ойда мўминнинг ризқи кўпайтирилади. Бу ойда ким бир рўздорга ифторлик берса, гуноҳларига мағфират бўлади, дўзах ўтидан ўзини қутқаради ва рўздорнинг ажридек ажрга эга бўлади. Рўздорнинг ажридан эса ҳеч нарса камаймайди.»

(Пайгамбаримизнинг (алайҳиссалом) рамазон арафасидаги хутбаларидан.)

ҲАСАД ҚАЛБ ОҒУСИ

Инсон қалби жуда нозик. Шунга қарамай, у тўхтовсиз ишлайди. Инсоннинг бутун хатти-ҳаракати қалб хоҳишига боғлиқ. У истаса, кўз қарайди, қўл ишлайди, оёқ юради. У амр этса, юз табассум қилади... Шунинг учун ҳам комилликни истаганлар ишни аввало қалбни тузатишдан, уни иллатлардан тозалашдан бошлашади. Инсон қалбидаги иллатлардан бири ҳасаддир.

Ҳасад кишида ўзганинг мол-мулки ва бирон-бир фазилатига нисбатан уйғонган шайтон васвасасидир. Ҳасадчи ўзганинг фазилатлари ўзига берилишини хоҳлайди. Унга эга бўлиш учун ҳар хил чоралар излайди. Шу боис фирибгарлик, товламачилик, ўғрилиқ ва босқинчилик сингари қинғир йўлларга киради. Шу зайлда ҳасад ноҳақлик ва зулмни келтириб чиқаради. Кишилар орасига душманлик уруғини сочади.

Олимлар ҳасаднинг асосан икки кўринишини аниқлашган. Биринчиси қариндош-уруғларнинг бир-бирига ҳасади бўлса, иккинчиси кўпроқ бир хил касб-ҳунар эгаларининг бир-бирларига ҳасад қилишидир.

Чинакам мусулмон киши ҳеч кимга ҳасад қилмайди. Шунинг учун ҳам охиратда юксак даражага эга бўлади.

Ҳасад худди кўркам ва бақувват дарахтларга тушган зараркунанда қуртга ўхшайди. Киши ўз вақтида ҳасаддан қутулмаса, бу қурт унинг қалбини илма-тешиқ қилишга тушади.

Кейин афсус-надомат қилишдан эса фойда йўқ. Шунинг учун бировларнинг ютуғига ҳавас билан қараш, ўз ҳолига шукр қилиш керак. Берилган ҳар бир неъмат ва фазилатнинг ҳикмати борлигини унутмаслик ҳасадгўйлик касалига қарши энг фойдали муолажадир.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-маърифий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Тахрир ҳайъати

Усмонхон АЛИМОВ
Абдулазиз МАНСУР
Абдураззоқ ЮНУС
Ортиқбек ЮСУПОВ
Нуриддин ҲОШИМОВ
Анвар ТУРСУН
Неъматилла ИБРОҲИМОВ
Аҳад ҲАСАНОВ
Зоҳиджон ИСЛОМОВ
Зоҳидилло МУНАВВАРОВ
Баҳодир КАРИМОВ
Эркин МАЛИК
Муҳаммад Шариф ЖУМАН
Юсуфжон ИСҲОҚ
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ
Абдул Жалил ХУЖАМ
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Аҳмад Муҳаммад ТУРСУН
Муҳаммад Собит САЛОҲИДДИН

Муқова

«Voris Design» маркази билан
ҳамкорликда тайёрланди.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ ўғли

Матнни

Райҳона ХОЛБЕК қизи,
Зебунисо ҲУСАЙН қизи
терди.

Манзилимиз:

700069 Тошкент шаҳри
Зарқайнар 18-берк кўча 47а-уй;
Тел: 240-45-62, тел.факс: 244-36-53.
Интернет сайтимиз: www.hidoyat.uz
Интернет почтаимиз: hidoyat_jurnali@mail.ru
Ўзбекистон Республикаси Матбуот ва ахборот агентлигида рўйхатга олинган. Гувоҳнома рақами 0177.

Босишга 2008 йил 30 июнда рухсат берилди.
Босмаҳонага 2008 йил 4 июлда топширилди.
Қоғоз бичими 60x84^{1/8}. Адади 24800 нусха. 147-сон буюртма. «КОНИ НУР» МЧЖда босилди.

Қўлёзмалар қайтарилмайди. Мақолалар хат орқали юборилганида исмлар тўлиқ, манзил аниқ ёзилсин.
Мақолалар кўчириб босилса ёки иқтибос олинса,
«Ҳидоят»дан олингани кўрсатилиши шарт.

МУНДАРИЖА

Амри маъруф	
Муҳаммад БОБУР	
Яхшиликлар кўнайтириб бериладиган ой.....1	
Таянч нуқта	
Ҳасад қалб оғуси.....2	
Бугуннинг гапи	
Юксак маънавият — енгилмас куч.....6	
Фикҳ	
Рўзага доир ҳукмлар.....8	
Истиқлолимизнинг 17 йиллиги	
Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ	
Имонли инсон тўғри яшайди.....10	
Тошкентнинг 2200 йиллиги	
Ўктам СУЛТОНОВ	
XIX аср Тошкент масжидлари.....14	
ЎМИ ҳаёти	
Муҳаммад ВАФО	
Ҳазрати Усмон Мусҳафининг ҳолати.....15	
Олисларга саёҳат	
Аҳмад ТУРСУН	
Эритрея давлати.....16	
Мерос	
Амир УМАРХОН, АЗИМИЙ, ҚОРИЙ	
Наътлар.....17	
Тадқиқот	
Назрулло ОБИДОВ	
Фатво (ҳукм) чиқаришда ўртачалик.....18	
Мактубларда манзаралар	
Камолиддин ҲАМРОҚУЛОВ	
Ибодатнинг хосияти.....19	
Эргаш САИДОВ	
Эр кишининг иши.....19	
Муносабат	
Тура МИРЗО	
Бир-биримизни қўласак... ..23	
Шеърят	
Сирожиддин САЙИД	
Давом этаверсин ҳаёт ва дийдор.....24	
Зиёрат	
Пайгамбаримиз (алайҳиссалом)	
намоз ўқиган жойлар.....26	
Оила	
Абдулҳай ТУРСУНОВ	
Никоҳнинг фазилатлари.....27	
Хотира	
Сирожиддин АҲМАД	
Садриддинхон муфтий.....28	
Насиҳат	
Тошпўлат ХОЛМАТ	
Қутулганимга шукр.....31	
Тарих	
Рустам ИБОДОВ	
Помпей сабоқлари.....32	

Тафсири

ЮСУФ СУРАСИ

4

Сўнг ҳокимнинг хотини Юсуфга (алайҳиссалом) таҳдид қилиб: “Агар у эрта-индин айтганимни қилмаса, албатта зиндонбанд ва хор-зор бўлади. Чунки эрим айтганимни ва хоҳишимни бажаради”, деди.

Ана шунда Юсуф (алайҳиссалом) аёлларнинг ёмонлиги ва найрангидан асрашини талаб: “Танграм! Сен менинг паноҳимсан! Менга аёллар чорлаётган бузуқлик ва гуноҳни қилишдан улар кўрқитаётган зиндон яхшироқдир”, дедилар.

Саҳобалар ҳаёти

АБДУЛЛОҲ ИБН САЛОМ

Саъд ибн Абу Ваққос (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилади: «Мен (ашараи мубашшара оламдан ўтгач) Пайгамбар (алайҳиссалом) Абдуллоҳ ибн Саломдан бошқа ҳозир ер юзида юрган бирор кишига жаннати эканини айтганларини эшитмаганман. Аллоҳ таоло унинг хусусида “**Бани Исроилдан бўлган бир гувоҳ гувоҳлик бериб...**” ояти каримасини (*Аҳқоф, 10*) нозил қилган» (*Имом Бухорий ривояти*).

12

Масала

БИР САВОЛ СЎРАСАМ...

13

Соғлигига жиддий хавф бўлмаса, игна (укол)ни ифторликдан кейин ёки саҳарликдан олдин қилдириб олгани маъқул. Лекин рўза тутганида соғлиги ёмонлашгани туфайли игна олмаса, ҳаёти хавф остида қоладиган бўлса, игна олиб, рўзанинг қазосини Рамазон ўтганидан кейин тутиб беради. Энг мақбул йўл шу

Хабарлар

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Оврупа парламенти тамакига қарши

2025 йилга бориб Оврупада тамаки ва тамаки маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва сотиш тақиқланади. Оврупа парламентидаги энг йирик ўнгчилар Оврупа халқ партияси бўлган раҳбарларидан Эврил Дойл шу ҳақда маълум қилди.

21

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

❖ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ ۗ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكِنًا ۖ وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۖ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِن هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاودْتَهُ ۖ عَن نَّفْسِهِ ۖ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا ءَامُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ الصَّغِيرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ ۖ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِّن بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيَسْجُنَّهُ ۖ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾

ЮСУФ СУРАСИ*

30. Шаҳарлик бир неча аёл: “Ҳокимнинг хотини қулини ўзидан оздирмоқчи бўлибди. Аёлнинг қалбини муҳаббат ҳақиқатан чулғабди. Биз унинг аниқ хато қилганини биламиз”, дейишди.

31. У аёлларнинг ғийбатини эшитгач, уларни чақирди ва уларга таом ҳозирлади ва уларнинг ҳар бирига пичоқ берди ва: “Аёлларнинг қаршиларига чиқ!” деди. Аёллар уни кўришгач, унга маҳлиё бўлиб қолишди ва кўлларини кесиб олишди ва «Аллоҳ покдир! Бу одам эмас, бу гўзал фариштадир”, дейишди.

32. Аёл деди: “Бу ўша йигит. Сизлар мени у боис айблаган эдингиз. Мен ҳақиқатан уни ўзидан оздирмоқчи бўлган

эдим. У қаршилиқ қилди. Агар унга буюрганимни қилмаса, у албатта зиндонбанд ва хор-зор бўлади!”

33. У деди: “Тангрим! Аёллар мени чорлаётган нарсадан кўра, менга зиндон яхшироқдир. Агар аёлларнинг найранглари мендан дафъ қилмасанг, уларга майл қиламан ва жоҳиллардан бўламан”.

34. Тангри унинг дуосини қабул қилди ва аёлларнинг найранглари ундан дафъ қилди. Ҳақиқатан У эшитгувчи ва билгувчидир.

35. Сўнг, улар далилларни кўрганларидан кейин, бир фикрга келишди: уни номаълум вақтгача зиндонбанд қилишадди!

Тафсири ва баёни

Шаҳарлик амир ва зодагонларнинг хотинлари ҳокимнинг хотинини койиб, айблаб ва ундан ажабланиб: “Ҳокимнинг хотини қулини ўзидан оздирмоқчи бўлибди. Уни ўзига чорлаяпти экан. Биз уни, бу қилмиши билан, қулини яхши кўриб қолганини, уни ўзидан оздириб аниқ хатодали-

гини, мартабасига ярашмаган, жаҳолатдалигини биламиз”, дейишди. Бу гаплари билан макр-ҳийла қилиб, уларни чақиришга ҳокимнинг хотинини мажбурламоқчи ва қилмишига нима сабаб бўлганини билмоқчи бўлишди.

Муҳаммад ибн Исҳоқ айтади: “Аёллар Юсуфнинг (алайҳиссалом) ҳусни ҳақида эшитишган ва уни кўришни ишташган эди. Уни кўриш учун ана шундай гап қилишди”.

*Давоми. Бошланиши ўтган сонларда.

Ҳокимнинг хотини аёлларнинг гийбатини ва ёмон сўзларини эшитгач, уларга одам жўнатиб, уйига меҳмон бўлишга чақирди. Аёллар Юсуфни (алайҳиссалом) кўриш учун ҳийла қилишганига қарши у хотин ҳам ҳийла қилди – уларга пичоқ билан кесиб ейиладиган таомлар қўйди. Ҳар бирига пичоқ берди. Аёллар таомни пичоқ билан кесиб еб туришган вақтда Юсуф (алайҳиссалом) улар устига қўққисдан келиб қолиши керак эди. Аёллар қўлларидаги пичоқ билан мевалардан кесиб ейишаётганида ҳокимнинг хотини Юсуфга (алайҳиссалом) беркитиб қўйган жойидан чиқишни буюрди.

Аёллар Юсуфни (алайҳиссалом) кўришгач, унинг гўзал чиройи ва ҳуснига маҳлиё бўлиб қолишди ва олдиларидаги таомни кесяпман деб бармоқларини кесишди. Таъсирли ҳодиса ёки фаройиб манзарага маҳлиё бўлиб қолган киши одатда ана шундай қилади.

Улар Юсуфни (алайҳиссалом) кўришгани заҳот Аллоҳ таолонинг у каби гўзал хилқат яратганига қойил қолишиб: “Аллоҳ покдир. Унда бирор айб ва нуқсон йўқдир. Бу кўрганимиздан сўнг сени айблаёлмаймиз”, дейишди. Чунки улар инсонлар ичида унинг ўхшабини, ҳатто чиройда унга яқин бўлганини ҳам кўришмаган эди. Зеро, Юсуфга (алайҳиссалом) бутун инсониятга берилган чиройнинг ярми ато қилинган эди. Саҳиҳ ҳадисда: Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) меърожда, учинчи осмонда Юсуф (алайҳиссалом) ёнларидан ўтаётди: “Унга ҳамма ҳусннинг ярми берилган экан”, деганлари келтирилади.

Аёллар: “Бу кўраётганимиз инсон жинсидан эмасдир, инсон қиёфасида намоеън бўлган фаришталардан бир гўзал фариштадир”, дейишди.

Бу билан улар Юсуфнинг (алайҳиссалом) тенгсиз хусн эгаси эканларини ифодаламоқчи бўлишди. Зеро, инсон табиатида фариштадан кўра чиройлироқ, шайтондан кўра хунукроқ жонзот йўқ, деган тушунча ўрнашган.

Розий бундай дейди: “Аёллар Юсуфда (алайҳиссалом) набийлик ва расуллик ҳайбатини, поклик ва ифбат аломатини кўришгач, инсоний шаҳват асари ва башарий сифатларни унда йўқ деб билиб, унинг фариштадай поклигига иқрор бўлишди.

Ҳокимнинг хотини аёллар Юсуфнинг (алайҳиссалом) мафтункор жамолига маҳлиё бўлишганини кўриб, мақсадига эришгач: “Сизлар у боис мени айбладингиз. Сизлар уни бир лаҳза кўриб, шу ҳолга тушган бўлсангиз, у доимо уйимда бўлса, мен нима қилай? Эътироф қиламан, уни ўзидан оздирмоқчи бўлдим. Аммо у мен истаган нарсадан ғурур билан бош тортиди. Чунки у ифбатли ва покдир. Унинг ифвати ота-боболаридан меросдир”, деди.

Сўнг ҳокимнинг хотини Юсуфга (алайҳиссалом) таҳдид қилиб: “Агар у эрга-индин айтганимни қилмаса, албатта зиндонбанд ва хор-зор бўлади. Чунки эрим айтганимни ва хоҳишимни бажаради”, деди.

Ана шунда Юсуф (алайҳиссалом) аёлларнинг ёмонлиги ва найрангидан асрашини тилаб: “Тангри-им! Сен менинг паноҳимсан! Менга аёллар чорлаётган бузуклик ва гуноҳни қилишдан улар кўрқитаётган зиндон яхшироқдир”, дедилар.

Юсуф (алайҳиссалом) лаззатдан машаққатни ортиқ кўрдилар. Чунки гуноҳсиз ҳолда зиндонбанд бўлиш дунёда қораланиш ва охиратда азобланишдан енгилроқдир. Юсуф (алайҳиссалом) иккита ёмон ва иккита зарар – зиндон ё бузуклик қилишдан енгиллини ихтиёр қилдилар. Зиндонда кўнгил тинч, нафс хотиржам, бузук муҳитдан ташда бўлади.

Юсуф (алайҳиссалом) дуоларида ожизлик ва заифликларини баён қилиб, ҳолларини Аллоҳ таоло ихтиёрига топшириб: “Агар ўзинг аёлларнинг найрангини мендан дафъ қилмасанг, уларнинг хоҳишларига кўнишга мойил, шаҳватларига эргашган ва билганига амал қилмаган ақли паст жоҳиллардан бўлиб қоламан”, дедилар.

Чунки ақли киши ёмон иш қилмайди. Илми фойда бермаган киши билан нодоннинг фарқи йўқ.

Юсуф (алайҳиссалом) пайғамбарлар ва солиҳ кишилар одатлари каби Аллоҳ таолонинг лутфи ва паноҳига таяндилар. Аллоҳ таоло Юсуфнинг (алайҳиссалом) дуоларини ижобат қилди. Аёлларнинг найрангини ундан дафъ қилди, уни гуноҳга ботишдан, аёлларнинг истакларига эргашиб, нодонлардан бўлишдан асради. Аллоҳ таоло ўзига илтижо қилувчиларнинг дуосини эшитувчи, улар имонларининг самимийлигини ва уларга нима муносиблигини билувчи Зотдир.

Юсуф (алайҳиссалом) ёш, гўзал бўлишларига қарамай, Миср ҳокимининг чиройли ва келишган хотини билан бирга бўлишдан бош тортидилар. Аллоҳ таолодан кўрқиб, Унинг марҳаматига умид қилиб, зиндонни ихтиёр қилдилар.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай деганлар: “Аллоҳ таоло етти тоифа кишини ўз паноҳидан бошқа бирор паноҳ бўлмаган кунда ўз паноҳига олади. Улар: одил подшоҳлар; Аллоҳ таолонинг ибодатида бўлганлар; қалби масжидга боғланган кишилар; Аллоҳ таоло учун дўст бўлганлар; яшириб, ўнг қўли берганини чап қўлига билдирмай садақа қилувчилар; мавқе ва жамоли бор аёл ўзига чорлаганида: «Аллоҳ таолодан кўрқаман», деган кишилар; ёлғиз ҳолда Аллоҳ таолони ёдлаганида кўзлари ёшланган кишилардир.

Бу воқеа хабари ёйилиб, Юсуфнинг (алайҳиссалом) ифвати ва тўғриликлари ҳақидаги далиллар ошкор бўлиб, айбсиз эканини билганидан кейин уларга бир фикр келди: гўё аёлни ўзидан оздирмоқчи бўлгандек кўрсатиш учун Юсуфни номаълум муддатгача зиндонбанд қилишади.

Бу оятлар қуйидагиларга далолат қилади:

Аёлларнинг истакларига бўйсунуш жоҳилликдир. Билганига амал қилмаганлар жоҳиллар қаторидадир.

Аллоҳ таоло Ундан паноҳ сўраганларнинг, Унинг розилигини истаб гуноҳлардан тийилганларнинг, кулфатда қолганларнинг дуосини ижобат қилади.

Муҳаммад ШАРИФ ЖУМАН,
Анвар АҲМАД
тайёрлашди.

(Давоми келгуси сонда)

Юртбошимизнинг «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобида кўтарилган долзарб масалалар бутун Республикамизда кенг мутолаа, муҳокама қилиняпти. Эътиборингизга мазкур китобдан парчалар ҳавола этамиз.*

ЮКСАК МАЪНАВИЯТ – ЕНГИЛМАС КУЧ

Маънавият ҳақида фикр юритар эканмиз, бу масалани атрофлича ва чуқур таҳлил этишимиз, унинг фақат ўзимизга маъқул ижобий томонлари билан чекланиб қолмасдан... мураккаб жиҳатларини ҳам назардан четда қолдирмаслигимиз лозим.

Лўнда қилиб айтганда, бу ўринда гап бир-бирига қарама-қарши бўлган, бир-бирини инкор қиладиган икки хил ҳаётий қараш ҳақида бор-моқда.

Биринчиси – ўз нонини ҳалол меҳнат билан топадиган, холис ва эзгу ишлар билан эл-юртга наф етказадиган, тириклик мазмунини теран англаб, нафақат бугунги ҳаёт лаззатлари, балки охира-т ҳақида, унинг обод бўлиши ҳақида ўйлаб яшайдиган инсонларга хос ҳаётий қарашлар.

Иккинчиси – бунга мутлақо қарама-қарши бўлган ёндашув, яъни ҳаётнинг маъно-мазмуни ҳақида бош қотирмасдан, бундай саволлар билан ўзини қийнамасдан, фақат нафс қайғуси ва ўткинчи ҳою ҳавасга, ҳузур-ҳаловатга берилиб, енгил-елпи умр кечирадиган, ўзининг ота-она ва фарзанд, эл-юрт олдидаги бурчига умуман бефарқ бўлиб яшайдиган одамларнинг фикр-қарашлари.

Пешона тери билан ҳалол турмуш кечирадиган инсон ҳаётидан мамнун ва рози бўлиб, қалби ва юраги осойишта, виждонни пок, руҳий олами барқарор бўлиб, элнинг ҳурматини қозониб яшайди. Иккинчи томондан, бу дунёда енгил-елпи, ҳар хил нопок йўлларга берилиб, инсоний бурчини унутиб, мол-дунёга интилиб яшаган одам, энг ачинарлиси шуки, ҳаётининг сўнггида армон ва надоматларга ботиб ўз умрини тугатади.

Доно халқимиз ғараз ва ҳасад билан яшайдиган, ўз шахсий манфаатига ўзгалар ҳисобидан эришишни маъқул кўрадиган, фақат ўзини ўйлайдиган кимсадан ўзи асрасин, дейди. Бағрикенг, ҳалол-пок, виждонли, меҳр-оқибатли, эл-юртнинг гаму ташвиши билан яшайдиган кишиларни эса, аксинча, бошига кўтаради ва бундай одамлар жамиятда қадр-қиммат, ҳурмат-эътибор топади.

*«Маънавият» нашриёти, 2008 йил

Инсон маънавий оламининг юксалиши билан боғлиқ турли ҳолатлар ҳақида кўп гапириш мумкин. Лекин мухтасар қилиб айтганда, Оллоҳнинг ўзи бизга буюрган комил инсон бўлиш, ҳалоллик ва адолат билан ҳаёт кечириш каби олижаноб фазилатларнинг маъно-мазмунини нафақат чуқур англаш, балки ана шундай хусусиятларга эга бўлиш, уларга амал қилиб яшаш – одамзотнинг маънавий бойлигини белгилаб берадиган асосий мезон, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди.

Бугунги кунда Исломи динига нисбатан бутун дунёда қизиқиш ва интилиш кучайиб, унинг хайр-хоҳ ва тарафдорлари кўпайиб бораётгани ҳеч кимга сир эмас. Бунинг асосий сабаби, муқаддас динимизнинг ҳаққонийлиги ва поклиги, инсонпарварлиги ва бағрикенглиги, одамзотни доимо эзгуликка чорлаши, ҳаёт синовларида ўзини оқлаган қадрият ва анъаналарни ажодлардан авлодларга етказишдаги беқиёс ўрни ва аҳамияти билан ва халқимизнинг маънавиятини шакллантиришга, ҳар қайси инсоннинг Аллоҳ марҳамат қилган бу ҳаётда тўғри йўл танлаши, умрнинг мазмунини англаши, авваламбор, руҳий покланиш, яхшилик ва эзгуликка интилиб яшашида унинг таъсирини бошқа ҳеч қандай куч билан қиёслаб бўлмайди.

Хонадондаги ҳар бир нарса – дарахт ва ўсимлик бўладими, турли ўйинчоқлар, уй ҳайвонлари бўладими – буларнинг барчаси бола кўзига гўёки оламнинг беқиёс мўъжизаси бўлиб кўринади ва шу тариқа у ёруғ дунёни ўзи учун кашф қилади.

Таассуфки, баъзи ота-оналар ўз фарзандининг ана шундай қизиқиши ва интилишларига, унинг онгу тафаккурида ҳар куни бир ўзгариш рўй бериб, кўзида янги-янги саволлар пайдо бўлаётганига аҳамият бермайди. Боз устига, агар ота оилада ўзини тутишни билмаса, ахлоқ-одоб бобида фарзандларига ўрнатилган бўлиш ўрнига кўпол муомала қиладиган бўлса, бу ҳолат, табиийки, бола маънавий оламининг шаклланишига салбий таъсир кўрсатади, вақти-соати келиб, унинг характерида инсон деган номга нолойиқ, хунук бир одам сифатида намоён бўлади.

Ёки оилада кўни-кўшниларни кўрол-маслик, фисқ-фасод, игво муҳити ҳукмрон бўлса, ҳеч шубҳасиз, буларнинг барчаси боланинг хотирасида тузатиб бўлмайдиган оғир асорат қолдиради. Умуман, оиладаги маънавий муҳит ва тарбия туфайли бола ё меҳрибон ва раҳмдил, ёки худбин ва бағритош бўлиб вояга етишини тушуниш қийин эмас.

Биз ўз фарзандларимизнинг бахту саодатини, иқболи ва камолини кўришни истар эканмиз, нафақат оиладаги, балки маҳалла-кўйдаги одамларнинг хатти-ҳаракати ҳам боланинг шаклланиб келаётган соф қалби ва онгига қандай таъсир кўрсатиши ҳақида доимо ўйлашимиз, бу масалада зиммамизда қандай улкан масъулият борлигини унутмаслигимиз зарур.

Оилавий тарбия масаласида хатога йўл қўймаслик учун аввало ҳар қайси хонадондаги маънавий иқлимни ўзаро ҳурмат, ахлоқ-одоб, инсоний муносабатлар асосига қуриш айна муддао бўлур эди. Бу ҳақда гапирганда, мен мумтоз ёзувчимиз Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар» асаридаги қаҳрамонларнинг ўзаро муомала ва мулоқотлари, уларнинг ҳатто кичик фарзандларини ҳам «сиз»лаб гапириши мисолида ота-боболаримизнинг оила маънавиятига қанчалик катта эътибор берганига ишонч ҳосил қиламан.

* * *

Айни вақтда жамиятимизда тил маданиятини ошириш борасида ҳали кўп иш қилишимиз лозимлигини ҳам унутмаслигимиз зарур. Айниқса, баъзан расмий мулоқотларда ҳам адабий тил қоидаларига риоя қилмаслик, фақат маълум бир ҳудуд доирасида ишлатиладиган шева элементларини қўшиб гапириш ҳолатлари учраб туриши бу масалаларнинг ҳали-ҳануз долзарб бўлиб қолаётганини кўрсатади. Бу ҳақда сўз юритганда, бобомиз Алишер Навоийнинг «Тилга эътиборсиз – элга эътиборсиз» деган сўзларида нақадар чуқур ҳаётий ҳақиқат муҳассам эканига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз.

* * *

Фарзандларимизга ана шу ҳақиқатларни, яъни дунёвий ва диний қадриятлар ўртасидаги нозик муносабатларнинг моҳиятини ҳартомонлама тўғри тушунтириб беришимиз лозим. Тарих ва ҳаёт тажрибаси шундан далолат берадики, дунёвий ва диний қадриятлар бир-бирини тўлдирмас экан, бугунги куннинг оғир ва мураккаб саволларига тўлақонли жавоб топиш осон бўлмайди.

Шу маънода биз муқаддас динимиз арконлари ва қадриятларини доимо улуғлаб, шу билан бирга, дунёвий ҳаётга ҳам қатъий ишонч билан интилиб яшаган тақдирдагина ўз эзгу мақсадларимизга ета оламиз.

Кейинги йилларда миллий адабиётимизнинг энг яхши намуналарини чет тилларга таржима

қилиш ва шу асосда халқимизнинг ҳаёт тарзи ва инсоний фазилатларини кенг намойиш этиш борасида ҳам катта имкониятлар пайдо бўлмоқда. Лекин, афсуски, бу масалада биз ҳали-бери кўзга кўринадиган амалий натижаларга эриша олганимиз йўқ.

Илгари ўзбек адабиётининг намуналарини бошқа тилларга таржима қилиш асосан учинчи тил, яъни рус тили орқали амалга оширилар эди. Бу борада қилинган катта ишларни муносиб баҳолаган ҳолда, эндиликда адабиётимизнинг энг етук асарларини бевосита она тилимиздан ғарб ва шарқ тилларига таржима қилишга қаратилган ишларни кучайтиришимиз зарур.

* * *

Айрим ёш ижрочи ва ижодий гуруҳларнинг жамоатчилик эътиборига тақдим этаётган «асар»лари санъатнинг ҳеч қандай талаб ва мезонларига жавоб бермайди. Нафақат мавзу ва мусиқа, ижро усуллари, балки саҳна ҳаракатларида ҳам очикдан-очик ажнабий «оммавий маданият» кўринишларига тақлид қилиш, «юлдузлик» касалига чалиниш ҳолатлари тез-тез учраб тураётгани чинакам санъат муҳлисларини ранжитмасдан қолмайди, албатта.

Айниқса, бизнинг миллий анъаналаримизга, ахлоқ-одоб қоидаларига мутлақо тўғри келмайдиган клиплар, турли тиллардаги сўзларни қориштириб ёки талаффузни атайлаб бузиб айтиш каби номуносиб ҳаракатларни айрим ёш ижрочилар ўзи учун қандайдир янгича услуб деб билаётгани, менимча, санъатни, унинг моҳияти ва аҳамиятини тушунмасликдан бошқа нарса эмас.

* * *

Биз учун ахлоқий жиҳатдан номаъқул, миллий қадрият ва қарашларимизга ёт бўлган, лекин ҳозирги вақтда ҳаётимизга кириб бораётган мана шундай кўринишларни бамисоли юқумли касаллик деб қабул қилишимиз лозим. Ва айни шу асосда бундай хуружларнинг ўта хавфли ҳолат эканини англашимиз зарур.

Нега деганда, агар инсоннинг қулоғи енгилелпи, тумтароқ оҳангларга ўрганиб қолса, бора-бора унинг бадийи диди, мусиқа маданияти пазасайиб кетиши, унинг маънавий оламини сохта тушунчалар эгаллаб олиши ҳам ҳеч гап эмас.

* * *

Ҳар куни, ҳар соатда фидойи бўлиш, ўзини томчи ва томчи, заррама-зарра буюк мақсадлар сари чарчамай, толиқмай тинимсиз сафарбар этиб бориш, бу фазилатни доимий кундалик фаолият мезонига айлантириш – ҳақиқий қаҳрамонлик аслида мана шу.

РЎЗАГА ДОИР ҲУКМЛАР

Динимизнинг беш рукнидан бири рамазон рўзасини тутишдир. Рамазон рўзасини тутиш балоғатга етган, соғлом, муқим мусулмонга фарздир.

Рўза тоғз отганидан қуёш ботгунича Аллоҳ таолога тоат ниятида еб-ичиш ва жинсий алоқа қилишни тўхтатишдир. Рўза комил бўлиши учун рўзадор ножўя сўзлардан сақланиши, гийбат ва бўҳтон қилмаслиги ва бундай ёмон гапларга қулоқ солмаслиги керак.

Рўзани бузувчи нарсалар

Рўзани бузувчи нарсалар уч ҳолдан бирида содир бўлиши мумкин: эсдан чиқариш ё хато қилиш оқибатида ёхуд қасддан.

Рўза тутгани ёдида бўлмай еб-ичиб қўйган ёки уни бузадиган бошқа амалга қўл урган кишининг рўзаси бузилмайди. Рўзадорлиги эсига тушганидан сўнг рўзани бузувчи нарсани (масалан, еб-ичишни) давом эттирмаса, бўлди. Агар давом эттирса, рўзаси бузилади. Ва қазосини тутиш лозим бўлади.

Рўзадор хато қилса, масалан, таҳорат қилаётганида оғиз чайишида сув томоғига кетиб қолса ёхуд қуёш ботмаган ҳолда ботди деган ўйда рўзани очиб қўйса, рўзаси бузилади ва шу кун рўзасининг қазосини тутиши керак.

Рамазон рўзасини қасддан еб-ичиб ё жимоё қилиб бузган кишига каффорат лозим бўлади. Рўза каффорати, тополса, бир қул озод қилишдир. Бунга ожиз бўлса, кетма-кет икки ой рўза тутати. Бу муддат ичида бир кун бўлса ҳам рўзасини бузиб қўйса, янгидан икки ой рўза тутиши лозим. Бунга ярамаган киши олтмиш мискинни фитр садақаси миқдорида овқатлантириши ё уларнинг ҳар бирига унинг қийматини бериши керак.

Рўзадор баданини ёғласа, сурма қўйса, қон

олдирса, ўпса, эҳтилом бўлса, тишлари орасидаги нўхатдан кичик овқат қолдиқларини ютса, қусса, мисвок ишлатса, бурнини тортса, томоғига чанг, пашша ё тутун кирса, рўзаси очилмайди. Аммо ўзи тутунни сўриб ютса, ниманинг тутунни бўлишидан қатъи назар, рўзаси очилади.

Рўзадор ҳуқна (қлизма) олса, қулоғига ё бурнига томизган дори қорнига ё димоғига етса, ўзини зўрлаб оғзи тўлиб қусса, оғзига ёмғир ё қор кирса, аёлини қучиб ўпганида маний чиқса, рўзаси очилади ва қазосини тутиш вожиб бўлади.

Рамазон рўзасини тутмасликка узрлар

Рўза тутиш рамазон ойида фарз бўлса-да, бир неча узрлар сабабли уни кейинги ойларда қазо қилиб тутиб бериш мумкин. Касаллик, ҳомиладорлик, эмизикли бўлиш, кексалик, ҳайз, нифос ва сафар ана шундай узрлардандир.

Дардининг оғирлашишидан ё тузалишининг кечикишидан қўрққан касал рамазон ойида рўза тутмай, сўнг қазо қилиб беради. Ҳомиладор ва эмизикли аёллар ҳам рўза тутишларида ўзларига ё фарзандларига зиён борлигидан хавфсирасалар, уни кейинга қолдиришлари мумкин.

Кексалик туфайли рўза тутишга ожиз чол ё кампир ҳар кунги рамазон рўзаси учун мискинга фитр садақаси миқдорида фидя бериши лозим. Кейинчалик қувватга кириб, рўза тутишга ярасалар, фидя берган бўлсалар-да, қолдирган рўзаларининг қазосини тутишлари керак.

Ҳайз ё нифосдаги аёл тоза бўлгунича рўза тутиши мумкин эмас. Тоза бўлганидан сўнг рамазон рўзасини қазо қилиб тутиб беради.

Сафардаги киши, рўза тутишида машаққат бўлиши ва бўлмаслигидан қатъи назар, рўза тутмаслиги мумкин. Агар сафарда рўза тутмаса, албатта қазосини тутати.

Қолдирилган рўзаларни кетма-кет ё бўлиб-бўлиб тутиш мумкин.

Муҳаммад Шариф ЖУМАН
тайёрлади.

ФИТР САДАҚАСИ

Фитр садақаси аслий эҳтиёжидан ортиқ кумушнинг закот бериш учун белгиланган қийматидаги бойликка эга озод мусулмон эр ва аёлга (балоғатга етмаган бўлсалар ҳам) вожибдир.

Битта турар-жой, рўзғор учун зарурий асбоблар, уйга керакли жиҳозлар, касб қуроллари, қиш-ёзда кийиладиган қийимлар аслий эҳтиёж ҳисобланади.

Мазкур қийматдаги молга эга мусулмон ўзи номидан ва бойлиги йўқ балоғатга етмаган фарзандлари номидан фитр садақаси бериши лозим. Лекин хотини, балоғатга етган фарзандлари номидан фитр садақаси бериши вожиб эмас. Шундай бўлса-да, улар номидан ҳам берса, уларнинг зиммасидан соқит бўлади.

Фитр садақаси ҳар бир жон учун ун, майиз ва бугдойдан икки кило, хурмо ва арпадан тўрт кило ёки буларнинг айна кунда бозор нархи қийматида берилади.

Фитр садақаси закот олиши мумкин бўлган кишиларга берилади. Шунингдек, уни зимийларга ҳам бериш мумкин. Фитр садақасини ота-онага, бобо-бувига, фарзандларга, набираларга, хотин ё эрга бериш мумкин эмас.

Фитр садақаси муҳтож одамларнинг аҳволини яхшилашга қаратилган молиявий ибодат бўлгани учун уни масжидлар қурилиши ё таъмирига ишлатиш мумкин эмас.

Фитр садақасини рамазон ойи ичида беришга улгурмаган мусулмон уни кейин бўлса ҳам, албатта бериши лозим. Зеро, у рамазон ойи ўтиши билан зиммадан тушиб қолмайди.

Фитр садақасини хушнудлик билан адо этиш тутилган рўзанинг мақбул бўлиши белгиландир.

Уста ОЛИМ

Закот балоғатга етган, ақлли, эҳтиёж ва қарзларидан ошиқча, қўлга кирганига бир қамарий йил тўлган, нисоб миқдоридидаги, ҳукман бўлса-да, кўпаювчи мулкка эга мусулмонга фарздир.

Закотни адо этиш фарз бўлиши учун нисобнинг йил бошида ва охирида мавжуд бўлиши кифоядир. Йил ўртасида нисоб миқдоридан камайса ҳам, закот берилади.

Закотни бераётганида ёки мулкидан ажратаётганида унинг закот эканини ният қилиш лозим. Фақир олаётган моли закот эканини билиши шарт эмас.

Олтиннинг нисоби 20 мисқолдир.

Нисоб миқдорига етган кумуш, олтин қийматида тенг пулга эга бўлган киши бу пулнинг қирқдан бирини закот қилиб бериши лозим.

Тижорат моллари фақирларнинг манфаатларига энг мос бўлган нарсанинг қиймати билан нархланади. Яъни, уларнинг нархи олтин ва кумушдан бирининг нисоб миқдорига етса, кифоя — шунга қараб нархланади ва закоти берилади.

Йилнинг кўп қисмида ёмғир ва шунга ўхшаш сувлар билан

ЗАКОТ

Йилнинг кўп қисмини дала-ларда ўтлаб ўтказадиган қўй, сизир ва туядан, олтин ва кумушдан, тижорат молларидан закот, деҳқончилик маҳсулотлари ва мевалардан ушр бериш фарздир.

Тижорат мақсадидаги отлардан ҳам закот берилади. Юк ташиш ва миниш мақсадида қўлланилган отлардан закот берилмайди. Йилнинг кўп қисмида далада ўтлайдиган отлар сути учун ёки кўпайтириш мақсадида боқилаётган бўлса, қийматини ҳисоблаб, 2,5 фоиз миқдорини закотга беради.

Ўттиз бошдан кам бўлган сизирлардан закот берилмайди. Сизирлар сони ўттизтага етгач, улардан икки ёшга ўтган бир бош урғочи ё эркак бузоқ закотга берилади.

Қирқтадан оз бўлган қўйлардан закот берилмайди. Қирқтадан бир юз йигирматагача бўлган қўйлардан битта қўй закот берилади.

Кумушнинг нисоби 200 дирҳамдир. Бу 140 мисқол оғирликдаги кумушдир.

суғорилган ерлар маҳсулотидан ушр (ўндан бири) берилади. Пақир ва шунга ўхшаш нарсалар воситасида суғорилган ерлар ҳосилидан йигирмадан бири закот қилиб берилади.

Ушр беришда ернинг харажатлари чиқариб ташланмайди. Шунингдек, маҳсулотлар олинганидан сўнг бир йил ўтиши, нисоб миқдори шарт эмас. Ердан олинган ҳосил қанча бўлишидан қатъи назар, ундан ушр берилади.

Ўз қишлоғи ва шаҳрида фақир кишилар бўлатуриб, закотини бошқа қишлоқ-шаҳардаги муҳтож кишиларга юбориш макруҳдир. Аммо бошқа қишлоқ-шаҳардаги фақирлар закот берувчининг

яқинлари ёки ўз қишлоқ-шаҳридаги фақирлардан қашшоқ кишилар бўлса, макруҳ эмас.

Агар киши молининг закотини муддатидан олдин берадиган бўлса, уни бошқа қишлоқ-шаҳарда яшайдиган фақирларга юборишининг зарари йўқ.

— *Абдуқаҳҳор ака, инсон учун ҳурликдан кўра тансиқ неъмат бўлмаса керак. Лекин озодлик қадрини истибдод даврида яшаганлар бошқалардан кўра кўпроқ билади.*

Қафқол Шоший мақбараси, Бароқхон, Мўйи Муборак мадрасалари ва Тиллашайх жомеъ масжиди каби обидалар орасига қуриб ташланган чойхона, ҳовлилар ва кинотеатр биноси мажмуа қиёфасига қўланка ташлаб, яхлитликни бузиб турарди. Истиқлол йилларида осори атиқаларга, динимизга бўлган муносабат тубдан ўзгарди.

Президент Ислом Каримов 1991 йили “Халқ сўзи” газетасига берган суҳбатида (1991 йил 18 декабр) миллий урф-одатлар, ўзбекона ифтихор, ахлоқий поклик, имон-эътиқод, маърифатпарварлик, маънавий қадриятлар, юксак одабийлик

ўқилмаган кўп саҳифалари ўқила бошланди. Сиз нималар ҳақида гапиришни истар эдингиз?

— Маълумки, ўз даврида шаҳримизга соҳибқирон Амир Темурнинг назари тушган эди. Бундан Тошкент кўп фойда кўрган, қиёфаси янада кўркамлашган. Соҳибқирон 1394 йили Тошкентга келганида Шайх Зайниддин бобо мазорини зиёрат қилиб, мақбарасини таъмирлатади. Шунингдек, Калонхона маҳалласида бир жомеъ масжид қурдилади. Бу масжид ҳозиргача сақланган, аҳоли уни “Азизавлиё жомеъ масжиди” деб атайди. Масжид хонақоҳи каттагина, деворининг қалинлиги икки

ИМОНЛИ ИНСОН

Ёзувчи Абдуқаҳҳор Иброҳимов билан суҳбат

— Менинг ярим асрдан ортиқ умрим истибдод замонасида кечди. Шунинг учун ҳам у кунлар билан бугунни солиштириб кўришга каминада имконият бор. Зеро, ҳақиқат таққосда яққол кўзга ташланади. 1989 йили Тошкентнинг Ёбу Назир маҳалласидаги Яҳёбой масжидида қандолатпазлик сеҳи ишларди, Чигагой (ҳозирги Форобий) кўчасидаги Миродилбой масжидида керосин сотиларди, Тўхтабой жомеъ масжиди маъданли сувлар, пиво ва шампан винолари сақланувчи омборхона эди. Кўкалдош мадрасаси ташландиқ бўлиб ётарди, Хожа Аҳрор Валий жомеъ масжиди харобага айланган эди. Истиқлол арафасида пойтахтимизда бор-йўғи 17 та жомеъ масжид ишларди.

Айниқса, таққос учун, Ҳаситимом мажмуасининг истиқлолгача ва бугунги қиёфаси ибратли мисол бўла олади. Абу Бакр

фазилатларини қарор топтириш масалаларига кенг тўхталган эди. Ўшанда динга муносабат хусусидаги саволга Юртбошимиз бундай жавоб берган эди: “Бугун ана шу дин орқали вужудимизга мусавфалик, дилимизга, иншооллоҳ, поклик кириб келмоқда. Ахлоқ-одоб, маърифат яна хонадонларимиз файзига, одамлар хислатига айланишида Исломининг ўрни бениҳоя бўлмоқда. Биз келгусида дин олдидаги тўсиқларни олиб ташлаймиз”.

Ўшанда баъзи кимсалар бу олижаноб ниятнинг амалга ошишига шубҳа билан қарашган. Лекин бугун биз ўша ниятнинг амалга ошганига шоҳид бўлиб турибмиз.

— *Сиз Тошкент фарзандисиз-да. Истибдод ва истиқлол давридаги икки хил манзарани азим шаҳар мисолида кўрсата қолдингиз. 2200 йиллиги муносабати билан пойтахтимизнинг*

метрдан ортиқ бўлгани учун маҳалла номи ҳам «Калонхона» деб аталган. Бу маҳалла Эски Жўва деҳқон бозорининг шимол томонида жойлашган.

Соҳибқирон ўша ташрифлари чоғида Сузук ота қабрини ҳам зиёрат қилиб, қабр устига мақбара қуришга, унинг яқинида бир жомеъ масжид қуришга амр этади. Ўн тўртинчи асрнинг охирига оид бу мақбара ва масжид Сузук ота маҳалласида. Сузук ота тарихий шахс, Хожа Аҳмад Яссавийнинг жияни бўлган. Асл исми Мустафоқул, кўзлари сузук бўлгани учун Аҳмад Яссавий уни “сузугим” деб эркалар эканлар. Бу жомеъ хонақоҳи Тошкентдаги кўҳна масжидлар хонақоҳлари орасида энг катта ҳисобланади. Рус муаллифи А. Добросмиловнинг 1912 йилда Тошкентда чоп этилган “Ташкент в прошлом и настоящем” китобида ёзилишича, 1911 йили Тошкентнинг

Эски шаҳар қисмида 333 та, янги шаҳар қисмида 16 та масжид бўлган. 26 та мадраса ишлаган. Уларнинг кўпчилиги советлар замонида бузиб ташланган. Эндиликда ўша 26 мадрасадан учтаси — Кўкалдош, Барокхон ва Абулқосим мадрасалари бор. Ҳозир ишлаб турган Сузук ота, ҳазрати Уккоша, Ҳофизқўй, Яҳёбой, Тўхтабой, Тиллашайх ва шу каби кўҳна масжидлар тарихини ёзиб қолдирилса, бугунги ва келгуси ўқувчилар учун асқотади.

— *Абдуқаҳҳор ака, сизнингча, зиёлиларимиз айтиш пайтда нималарга алоҳида эътибор қаратишлари керак?*

— Бажонидил. Истиқлол эпикни сал-пал эса бошлаган 1988 йили ёзилган “Некролог” (“Пуч”) трагикомедиямда илк бор мадраса мударриси Хонқаро ҳазратларининг образи яратилган эди (бу пьеса ўша йили Ҳамза номидаги театрда саҳналаштирилган). Шундан кейин яратилган бир қатор китобларимда ҳам маърифий мавзу етакчи бўлди. Истиқлол йиллари қаламга олинган “Ватан туйғуси” (ҳамкорликда), “Уйқу келмас кечалар” (роман), “Бизким, ўзбеклар...”, “Миллат овози”, “Эътиқодга бахшида умр”, “Мангулик йўллариди”, “Давлатнинг салобати...”,

— *Ҳозир қандай асарлар ёзясиз?*

— Учта жанрда қалам тебратаман: наср, драматургия ва публицистика. “Ёшлар йили” муносабати билан Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази топшириғига биноан “Олқиш” деган икки пардали пьеса ёздим. Бу пьеса “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий кенгашида ижобий баҳолашиб, “Ўзбектеатр” ижодий ишлаб чиқариш бирлашмасига асарни саҳналаштиришга тавсия қилинди. “Тусмол” деган сатирик комедиям Миллий театримиз бадий кенгашида маъқул кўрилиб, саҳналаштириш

ТЎҒРИ ЯШАЙДИ

— Назаримда, энг олдин бепарқ бўлмасликка эътибор қаратишимиз зарур. Бировнинг ташвишини заррача бўлса-да менинг ҳам ташвишим деб ҳисоблашимиз керак.

Иккинчидан, эътиқодли бўлишга эътибор қаратишимиз зарур. Эътиқодли одам тўғри яшайди, эътиқодсиз кимса қандай йўллар ва усуллар билан бўлмасин, яшаб қолишга интилади. Эътиқод ўз табиатига кўра журъатли, мард ва фидойи бўлишни тақозо қилади. Шунга биноан унинг замини имон, қаноти маслакдир.

Маслакки кишида бурд, субут, лафз бўлади, унинг ирода-си ҳам кучлидир. Умуман, эътиқод, маслак ва ирода бир-бирига боғлиқ ва бир-бирини тўлдирувчи инсоний фазилатлардир.

— *Кузатишимча, кейинги йилларда ижодингизда маърифий йўналиш кучаймоқда. Сўнги йилларда ёзган асарларингиз ҳақида тўхталсангиз?*

“Маъмун академияси”, “Ёруғлуғ”, “Ўзбек маҳалласи”, “Ҳастимом хотиралари” китобларим шулар жумласидандир.

Кези келди шекилли, шуни эслатиб ўтай, ўтган аср тўқсонинчи йиллари бошларида Ўзбекистон мусулмонлари идораси томонидан танлов ўтказилган, камина ҳам ўша танлов ғолибларидан бири бўлган эдим. Шундай тадбир яна амалга оширилса яхши бўларди.

учун қабул қилинди. “Зиёрат” деган янги китобим яқин кунларда ўқувчилар кўлига етиб бориб қолар. Зиёрат дегани нурланиш, зиё олиш деганидир. Улуғ одамларни кўриб, дуосини олиш, ибодат қилиш ва китоб ўқишдан инсон нурланади, нуруний бўлади.

...Орзуларим кўп.

Вафо ФАЙЗУЛЛОҲ
суҳбатлашди

Абдуқаҳҳор Иброҳимов 1939 йили Тошкентнинг Оқилон маҳалласида туғилган. Ўзбекистон Миллий университети журналистика бўлимини битирган. Москвадаги Олий адабиёт курсида таҳсил олган. Турли тахририятларда ва давлат ташкилотларида, шу жумладан, Президент девонидида хизмат қилди. Ҳозир Миллий ғоя ва мафкура илмий-амалий маркази-

да ишлайди. Йигирма олти китоб ва ўн беш саҳна асари, беш юздан ортиқ рисола ва мақола муаллифи. Асарлари чет тилларига, жумладан, рус, озарбойжон, тожик, туркман, қирғиз, қозоқ, инглиз, немис ва турк тилларга таржима қилинган.

Санъат арбоби, “Меҳнат шуҳрати” ордени билан тақдирланган.

АБДУЛЛОҲ ИБН САЛОМ

Пайғамбар (алайҳиссалом) саҳобалари орасида Абу Юсуф Абдуллоҳ ибн Салом ибн Ҳорис ал-Исроилий ал-Ансорийнинг (Аллоҳ рози бўлсин) алоҳида мақом-мартабаси бор. Бу киши мадиналик яҳудийларнинг таниқли олимларидан, насаби Юсуф ибн Яъқуб (алайҳиссалом) авлодларига бориб тугашади.

Абдуллоҳ Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) Мадинага ҳижрат қилиб келганларидан кейин мусулмон бўлган. Муфассирлар ривоят қилишлари-ча, Қуръони каримнинг Раъд ва Аҳқоф сураларидаги бир неча оят шу киши ҳақида нозил бўлган.

У Расули акрамдан йигирма бешта ҳадис ривоят қилган. Баъзи Ислом тарихчилари уни Ҳандақ ва ундан кейинги ғазотлар иштирокчилари қаторига кўшишади. Ҳазрати Умар билан бирга Байтул Мақдис ва Жобияҳ фатҳларида қатнашган.

Сийрат китобларида келтирилишича, Исломдан илгари Хусайн ибн Са-

лом исми билан танилган Абдуллоҳ Ясрибда номи чиққан яҳудий олими эди. Уни фақат диндошларигина эмас, қавми, насаби ва динидан қатъи назар, ҳамма ҳурматлар эди. У адолатлилиги, тўғрисиёзлиги ва художўйлиги билан машҳур эди. У охири пайғамбар чиқиши ҳақидаги хабарни Тавротда ўқиган эди, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Мадинага келганларида у зот хузурларида мусулмон бўлганини эълон қилди. Расули акрам унга «Абдуллоҳ» деб исм қўйдилар. Шундан кейин Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) Абдуллоҳ қавмининг фикрини билмоқчи бўлдилар.

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Абдуллоҳдан бир хонага кириб туришини сўрадилар. Яҳудийларнинг бошлиқлари ва оқсоқолла-

рини хузурларига чорлаб, Исломни қабул қилишни таклиф этдилар. Улардан рад жавоби олганларидан сўнг: «Орангизда Хусайн ибн Саломнинг мартабаси қандай?» деб сўрадилар. «У бизнинг йўлбошчимиз ва қабиламиз бошлиғининг ўғли. У диний ишларимизда раҳбар ва дин илмлари билимдони ҳамдир, унинг отаси ҳам шундай раҳбар ва олимдир», деб жавоб қилишди яҳудийлар.

Шундан сўнг Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) улардан: «Агар унинг мусулмон бўлганини эшитсангиз, сизлар ҳам Исломга кирасизларми?» деб сўрадилар. Яҳудий оқсоқоллари: «Худо паноҳ берсин, у Исломни қабул қилиши мумкин эмас... Парвардигор уни мусулмон бўлишдан асраган», дейишди.

Бироқ Ибн Салом хонадан чиқиб, қабиладошларига мусулмон бўлганини эълон қилганида улар жазавага тушиб, Ибн Саломни барча хатогундошларда айблай бошлашди.

Қабиладошларининг таъқиби ва нафратига қарамай ҳақни таниб, Исломни қабул қилганлар ҳақида Аллоҳ таоло бундай деган: «Уларнинг ҳаммаси баробар эмас. Аҳли китоблар орасида тунни билан сажда (ибодат) қиладиган, Аллоҳнинг оятларини тиловат қилиб чиқадиған тўғри жамоа ҳам бор. (Улар) Аллоҳга ва охират кунига имон келтирадилар, яхши ишларга буюриб, ёмон ишлардан қайтарадилар ва хайрли ишларга шошиладилар. Айнан улар солиҳ кишилардандир» (Оли Имрон, 113–114).

Саъд ибн Абу Ваққос (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилади: «Мен (ашараи мубашшара оламдан ўтгач) Пайғамбар (алайҳиссалом) Абдуллоҳ ибн Саломдан бошқа ҳозир ер юзида юрган бирор кишига жаннати эканини айтганларини эшитмаганман. Аллоҳ таоло унинг хусусида “**Бани Исроилдан бўлган бир гувоҳ гувоҳлик бериб...**” ояти каримасини (Аҳқоф, 10) нозил қилган» (Имом Бухорий ривояти).

Қайс ибн Аббод (Аллоҳ ундан рози бўлсин) ривоят қилади: «Мен Мадина масжидида эканимда нимадандир қўрққани юзидан яққол сезилиб турган бир киши (яъни, Абдуллоҳ ибн Салом) кириб келди. Шунда одамлар: “Бу киши жаннат аҳлидандир”, дейишди. У икки ракат қисқагина намоз ўқиб, масжиддан чиқди. Мен кетидан бориб: “Боя масжидга кириб келганингизда одамлар: “Бу киши жаннат аҳлидандир, дейишди”, дедим. У

бундай деди: “Аллоҳ таоло ҳаққи, бирор одам ўзи билмаган нарса ҳақида гапирмаслиги керак. Энди сенга нима учун мени жаннаги дейишлари сабабини айтиб берай: «Расулulloҳ (соллalloҳу алайҳи ва саллам) ҳаётлик пайтларида бир туш кўрдим. Кейин уни у зотга айтиб бердим. Тушимда ям-яшил, бепоён бир боғда турган эмишман. Боғ ўртасида бир темир устун бўлиб, унинг бир учи ерда, иккинчиси осмонда эмиш. Унинг тепасида бир тугун ҳам бор экан. Менга: “Устунга тирмашиб чиқ!” дейилди. Мен: “Чиқа олмайман”, дедим. Шунда бир хизматкор келиб, кийимнинг ёқасидан кўтариб мени устунга чиқариб қўйди. Унинг тепасига тирмашиб чиқдим-да, тугунни ушлаб олдим. Менга: “Уни қўлингдан чиқарма”, дейилди. Тугунни (маҳкам) ушлаганимча уйғониб кетдим. Тушимни Расулulloҳга (соллalloҳу алайҳи ва саллам) айтиб берганимда у зот: “Ўша боғ Ислом боғи, ўша устун Ислом устуни (яъни, Исломнинг беш рукни ёки фақат калимаи шаҳодатнинг ўзи), тугун эса имондир. Ўзингга келсак, мусулмон ҳолингга дунёдан ўтасан”, дедилар» (Имом Бухорий ривояти).

Ҳар вақтдагидай Аллоҳ расулининг башоратлари ҳақ бўлди: Абдуллоҳ ибн Салом умри ниҳоясигача Исломга содиқ қолди, ўзи муҳаббат қўйган Пайғамбардан газотлар ва Куръон фазилатлари ҳақидаги ҳадисларни ривоят қилди, Аллоҳ рози бўлган ихлос билан хизмат кўрсатди. Абдуллоҳ ибн Салом ҳижрий 43 (милодий 663) йили Мадинада вафот этди.

Интернет материаллари асосида

Назира МУҲАММАД қизи тайёрлади.

БИР САВОЛ СЎРАСАМ...

Савол: Рамазон ойида бирон кишининг тоби қочиб қолса, унга игна (укол) қилиш мумкинми? Баъзилар игна рўзани очмас эмиш, дейишади. Илтимос, шу тўғрида маълумот берсангиз. (Тошкент вилояти «Олтинобод» жомеъ масжиди)

Жавоб: Аллоҳ таоло бандаларининг фойдасини кўзлаб, ҳар бир ибодатга енгиллик бериб қўйган. Жумладан, рўза тутувчига ҳам. Агар у сафарда ёки касал бўлса, бошқа кунлари рўза тутиб бериши айтилган.

Соғлиғига жиддий хавф бўлмаса, игнани ифторликдан кейин ёки саҳарликдан олдин қилдириб олгани маъқул. Лекин рўза тутганида соғлиғи ёмонлашгани туфайли игна олмаса, ҳаёти хавф остида қоладиган бўлса, игна олиб, рўзанинг қазосини Рамазон ўтганидан кейин тутиб беради. Энг мақбул йўл шудир.

Савол: Бирор нарсага, масалан, пул ёки компьютерга боғланиб, туну кун фикру хаёл шунда бўлса, бу ҳол иллат бўлиб қолмайдими? (Қорақалпоғистон Республикаси «Бобо Рустам» жомеъ масжиди)

Жавоб: Пул ҳақида кўп ўйлаш, компьютерга туну кун боғланиб қолиш гуноҳдир.

Ҳадиси шарифларда кимса бирор нарсани туну кун ўйлай-

верса ёки кўп такрорлайверса, қабрда: «Раббинг ким?» деб сўралганида ўшанинг номини айтиб қўйиши мумкинлигидан огоҳлантирилган.

Баъзида одамлар таҳсил олиш ёки бошқа мақсадларда кечгача компьютер билан ишлашларига тўғри келади. Бунинг эътиқодга зарари йўқ.

Савол: Кундалик ҳаётимизда «шак келтириш» деган ибора учраб туради. Шак келтириш дегани нима? Бундан сақланиш учун нималарга эътибор беришимиз керак? (Андижон вилояти «Мулла Эгамберди Охун» жомеъ масжиди)

Жавоб: Шак келтириш ёмон гумон қилиш деганидир. Бу ўринда асосан Аллоҳнинг борлигига, Унинг қудратига, ҳар нарсани билиб туришига, шунингдек, Расулulloҳнинг (соллalloҳу алайҳи ва саллам) саҳиҳ ҳадисларига ишончсизлик назарда тутилади. Улардан сақланиш учун тақводор, илм аҳллари билан кўпроқ бўлиш, уларнинг суҳбатларига қатнашиш, кўпроқ китобларни ўқиш ва, асосийси, Аллоҳ таолодан паноҳ сўраш орқали бўлади. Аллоҳни кўпроқ зикр қилинг!

Ўзбекистон мусулмонлари идораси раиси, муфтий Усмонхон Алимовнинг «Сўраган эдингиз...» (3-, 4-) китобчаларидан олинди.

XIX АСР ТОШКЕНТ МАСЖИДЛАРИ

Эски даврда

Манбаларда умавийлар (661-749) ҳукмронлиги йиллари масжид қуриш кўпайгани қайд этилади. Абу Бакр Наршахий ёзишчи, Бухорода биринчи масжидни Қутайба ибн Муслим шаҳар кўргони ичида милодий 713 йили қурдирган. Айни вақтда Қутайба ибн Муслим одамлар “Регистон” (Қумлоқ) деб атаган, шаҳар ташқарисидаги бўш майдонни ҳайит намози ўқиладиган жой қилган¹. Самарқанддаги дастлабки масжид эса ҳозирги “Ҳазрати Хизр” масжиди ўрнида бўлган.

Ўрта Осиёнинг бошқа йирик шаҳарларида ҳам кўп ўтмай

шундай масжидлар бунёд этилган. Хусусан, ўша даврда “Бинкет” деб аталган бугунги Тошкент ҳам бундан холи эмас. Тадқиқотлар саккизинчи-тўққизинчи асрларда Шош-Илоқ ўлкасида савдо ва ҳунармандлик тараққий топган қирққа яқин шаҳар бўлганини кўрсатади. Афсус, ўша давр ёзма манбаларида ушбу шаҳарлардаги масжидлар тўғрисида батафсил маълумотлар учрамайди. Лекин ўн беш гектарга яқин майдонни ўз ичига олган, арк, шаҳристон ва работ қисмларидан иборат Бинкет шаҳрида ҳам, бошқа мусулмон шаҳарларида бўлганидек, жомеъ ва маҳалла масжидлари бўлгани шубҳасиз. Жумладан, Бинкет шаҳри ҳимоя деворлари ҳақида сўз юритган ўша давр араб тарихчиларидан Истахрий, Мақдисий ва ибн Ҳавқал шаҳар арки ёнидаги жомеъ масжидини ҳам тилга олиб ўтишган. Кейинги асрларда Тошкент минтақанинг муҳим ижтимоий-сиёсий ва маданий-маънавий марказларидан бирига айланди.

Янги даврда

Таъкидлаш керак, ўн тўққизинчи асрга келиб Тошкентда масжидлар сони анча кўпайган. Бу ҳақда манбаларда турли маълумотлар берилган. Хусусан, тадқиқотчиларидан Н. Маев 1876 йили эълон қилган “Осиё Тошкенти” номли мақоласида Бешоғоч даҳасида 68 та, Шайхонтохур даҳасида 60 та, Кўкча даҳасида 51 та, Себзор даҳасида 10 та катта масжид борлигини қайд қилган². 1866 – 1868 йиллари Тошкентга келган П. Пашино ва А. Хорошхин ёки уларнинг маълу-

мотларига таяниб изланиш олиб борган немис тадқиқотчиси Ф. Хеллванд XIX асрнинг 60-йиллари иккинчи ярмида Тошкент шаҳрида 280 – 310 та атрофида масжид бўлганини ёзади³. Жумладан, А. Хорошхин тошкентлик суҳбатдошларидан олган маълумотларига аниқлик киритиб, масжидларнинг икки юз олтимиштаси шаҳар ичида, қирқтаси ташқарисида деб кўрсатади.

Тошкент масжидлари тўғрисида маълумот берувчи Туркистон генерал-губернатори маҳкамаси девонининг Тошкент шаҳар бошлиғи бошқармасига тегишли архив ҳужжатида эса, Бешоғоч даҳасида 54 та, Шайхонтохур даҳасида 105 та, Кўкча даҳасида 60 та, Себзор даҳасида 78 та, жами 297 та масжид борлиги қайд этилган⁴.

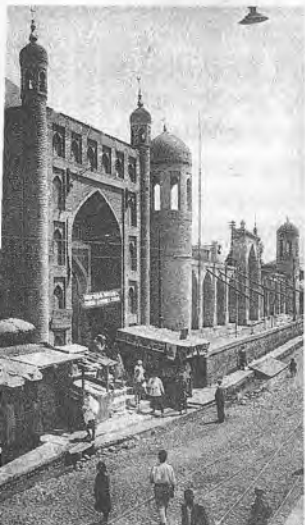
Бу давр масжидлари тўғрисида XIX асрнинг 60–80-йиллари ёзилган “Тарихи жадидаи Тошканд” асарида ҳам қимматли маълумотлар келтирилган⁵. Масалан, Тошкент шаҳридаги Хожа Аҳрор Валий бунёд эттирган масжидлар, қадимий Намозгоҳ, мадраса ва мазорлар қошидаги масжидлар тўғрисидаги айрим маълумотлар бошқа манбаларда учрамайди.

Айрим тадқиқотларда Тошкент шаҳридаги масжидлар сони тахминан маҳаллалар сонига тенг деб олинган. Аслида бундай ҳисоб-китоб билан шаҳардаги масжидлар сонини аниқлашнинг имкони йўқ. Чунки кўп ҳолларда бир маҳаллада икки-учта (айримларида беш-олтита) масжид бўлган. Баъзилари эса, иқтисодий муаммо туфайли узоқ вақт ишламаган. Аммо шаҳарда масжид қуриш ҳеч қачон тўхтаб қолмаган. Бу ҳол Тошкентда масжидлар сони ҳар доим бирдек бўлмаганини кўрсатади.

Тошкент масжидларини тўрт гуруҳга бўлиш мумкин: 1) жомеъ масжидлари; 2) маҳалла масжидлари; 3) мадрасалар таркибидаги масжидлар; 4) зиёратгоҳлар қошидаги масжидлар.

Айрим масжидлар қошида мактаблар ҳам бўлган. Шайхонтохур даҳасида Ўқчи маҳалла масжиди, Себзор даҳаси Тахтапул маҳалласидаги Жуманбий масжиди, Қанғроққўча маҳалласидаги масжид, Кўкча даҳаси Турсунота маҳалласидаги Олимбек, Бешоғоч даҳаси Мулла Отабойхожи маҳалла масжидларини шундай масжидлар сирасига киритса бўлади. Тошкентдаги масжидларни ҳам, бошқа жойлардаги каби, фақат ҳоким ё амалдорлар эмас, балки тасаввуф шайхлари, шаҳар бойлари ҳамда маҳалла аҳли ҳам қурдирган.

Кўп ҳолларда масжид уни қурдирган шахс номи билан аталган ва бундай кишилар номи

тарихий асарларда ва эски ҳужжатларда сақланиб қолган. Шу асосда ўша асрда Тошкентда иккита ёки ундан ортиқ масжид қурдирган кишиларни аниқлаш мумкин бўлади.

Хусусан, Тошкентда Хожа Аҳрор Валий қурдирган масжид кўп бўлган. «Тарихи жадидаи Тошканд» асарида ўндан ортиқ масжид қурилиши шу зотга нисбат берилади. Улардан бештаси Шайхонтохур, тўрттаси Бешоғоч ва учтаси Кўкча даҳасида бўлган.

«Тарихи жадидаи Тошканд» асарида Кўкча даҳасидаги Лангар, Чармгарон ва Маҳкама масжидлари Хожа Аҳрор масжиди сифатида тилга олинади. Бешоғоч даҳасида қурилган Хожа Аҳрор масжидларидан иккитаси Самарқанд дарвоза кўчасида, бир-бирига яқин жойлашган. Яна бир масжид эса «Кўкмасжид» деб аталган ва унинг устунлари, такуриси мрамар тошлардан ишланган. Хожа Аҳрор номи билан боғлиқ масжид яна Чорсу бозори яқинидаги Гулбозор маҳалласида ҳам бўлган. 1868 ва 1884 йилга оид ҳужжатларда ҳам Тошкент шаҳридаги Маҳсидўзлик, Парчабоф, Кўнчилик, Хиштмасжид, Бўрки Саримаст, Гулбозор ва Темирчилик маҳаллаларидаги ўндан ортиқ масжид Хожа Аҳрор масжидлари сифатида қайд этилади.

Шунингдек, архив ҳужжатлари маълумотларига кўра, Имом Зайниддинхўжа Азаматхўжа ўғли, Подшоҳхўжа Ўзбекхўжа ўғли, Юсуфхон эшон Мансурхон эшон ўғли, Пўлатбой Тинчбой, Шарафбой Зайнобиддин ўғли, Зоҳиджонбой Муллажонбой ўғли, Қосимбой Қоратутий каби шахслар шаҳарда бир неча масжид қурдириб, уларга вақф ажратишган. Масжидларга асосан карвонсарой, тегирмон, обжувоз, экинзор, боғ ва дарахтзорлар, ҳовли ва пул маблағлари белгиланган шартлар асосида вақф қилиб берилган.

Ўктам СУЛТОНОВ,
тарих фанлари номзоди

Изоҳлар:

¹ Абу Бакр Муҳаммад Наршахий. «Бухоро тарихи», Т., «Камалак», 1991, 124–127-бетлар.

² Н. Маев. «Азиатский Ташкент», «Материалы для статистики Туркестанского края». Вып. IV. – СПб, 1876, – с. 260.

³ П. Пашино. «Туркестанский край в 1866 году». – СПб., 1868. – с.159; А.П. Хорошхин. «Очерки Ташкента», «Сборник статей касающихся до Туркестанского края», – СПб., 1876, – с. 86; Hellwald F.Russen in Centralasien. Augsburg. A.F. Butschis Verlaag. 1873. –s.92; Butschis Verlag. 1873. – s. 92.

⁴ ЎзР МДА. И-36 жамғарма, 1-рўйхат, 478-йиғма жилд, 27-варақ.

⁵ Асар муаллифи Муҳаммад Солиххўжа (тахм. 1830–1889) Тошкентда туғилиб ўсган, мадраса таҳсилдан сўнг Қиёт маҳалласидаги Бекмуҳаммадбий масжидида имомлик ва мактабдорлик қилган.

Бутун дунёдан, хусусан, мусулмон юртларидан келувчи меҳмонлар ҳазрати Усмон Мусҳафини зиёрат қилишади.

Маълумки, Вазирлар Маҳкамаси «Усмон Мусҳафини талаб даражасида сақлашни таъминлаш тўғрисида» қарор (2007 йил 8 июн) қабул қилган эди. Шу йил 2 июл куни Ўзбекистон мусулмонлари идорасида ана шу қарор ижроси бўйича ташкил этилган ишчи гуруҳ йиғилиши бўлди. Йиғилишда Мусҳафнинг ҳозирги ҳолати қандайлиги муҳокама қилинди. Мусҳафга жуда эҳтиёткорлик билан ёндашиш зарурлиги таъкидланди.

Ҳазрати Усмон Мусҳафнинг ҳолати

Мусҳафнинг ҳолатини яхшилаш борасида аввал ҳам бирмунча ишлар қилинган. Муқовадаги қайдларга кўра, 1937, 1945 йиллари дориланган. Баъзи оятлар тери ўрнига қоғозга ёзиб тўлдирилган, асл матн устидан сиёх юритилган ва ҳоказо.

3 июл куни ишчи гуруҳи аъзолари Мусҳаф саҳифаларини бирма-бир эҳтиёт бўлиб кўздан кечиришди. Олдинги таъмирлашларда матн устидан сиёх юритилиши, баъзи ўринларга қоғоз ёпиштирилиши оқибатида бир қанча имловий хатоларга йўл қўйилгани, тери тешилиб қолгани аниқланди. Мусҳафнинг таъмирланмаган саҳифалари эса асл ҳолатида яхши сақланган.

Сўнг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институти қўлёзмалар жамғармаси ходимлари Мусҳафни махсус юмшоқ чўткаларда тозалашди. Ҳар бир саҳифа қўлёзмага таъсир кўрсатмайдиган тарзда суратга олинди. Гуруҳнинг илк хулосасига кўра, ҳазрати Усмон Мусҳафнинг ҳозирча бирон-бир ўрни таъмирлашга муҳтож эмас. Афсус, ўтган таъмирлашлардаги эҳтиётсизликлар боис унга оз бўлса-да заҳа етказилган. Бу маълумотнинг ўзи Мусҳафга янада эҳтиёткорлик билан ёндашиш кераклигини билдиради. Мусҳаф бундан кейин ҳам мутахассислар кузатувида бўлади. Қилинадиган ҳар бир ишда илмий хулосаларга таянилади.

Қисқаси, Қуръон матни ва қироатини аслидагидек сақлаб қолишда мислсиз улўғ иш бўлган ҳазрати Усмон Мусҳафи, иншааллоҳ, талаб даражасида сақланади.

Муҳаммад ВАФО

ЭРИТРЕЯ ДАВЛАТИ

Майдони: 125 000 км. кв.
Аҳолиси: 4,3 миллион киши.
Пойтахти: Асмэра шаҳри.
Тузуми: республика.
Давлат бошлиғи: президент.
Маъмурий тузилиши: 10 та вилоятдан иборат.

Йирик шаҳарлари: Массауа, Ассаб.

Пул бирлиги: эфиопия бири.

аммо оврупаликлар отни тезроқ қамчилашга улгуришди.

1890 йилдан 1941 йилгача Эритрея Италия мустамлакаси бўлди. Иккинчи жаҳон уруши бошида уни инглизлар италияликлардан тортиб олишди.

1952 йилда БМТ қарорига кўра Эритрея Ҳабашистон билан ягона федератсияга бирлашди. Орадан ўн йил ўтгач, у Ҳабашистоннинг бир вилоятига айланди. Шундан кейин ватанпарварлар ўттиз йил мобайнида миллий-озодлик кураши олиб боришди ва 1993 йилнинг 25 апрелида Эритрея мустақил давлат деб эълон қилинди.

Мамлакат иқтисоди асосан қишлоқ хўжалигига ихтисослашган. Саноатнинг кимё, нефтни қайта ишлаш, чарм-пойабзал ишлаб чиқариш, тикувчилик, семун, озик-овқат, ёғочсозлик каби тармоқлари бирмунча ри-

вожланган. Чорвачилик ҳам изга тушяпти. Деҳқончиликда макка-жўхори, арпа, қаҳва, буғдой етиштирилади. Чет мамлакатларга чарм маҳсулотлари, газлама, рўзгор асбоблари, ичимликлар, нефт маҳсулотлари сотади. Четдан нефт, оғир машинасозлик моллари, транспорт ускуналари, чорва моллари, асосий саноат ва озик-овқат маҳсулотлари харид қилади. Саудия Арабистони, Судан, Ҳабашистон, Бирлашган Араб Амирликлари ва Италия унинг савдодаги асосий шерикларидир.

Мамлакат аҳолисининг ярмидан кўпини мусулмонлар, қолганини қибтий-насронийлар ташкил этади. Мамлакат ҳукумати мусулмонларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилади, уларнинг диний таълим олишлари ва ибодат қилишлари учун шароитлар яратиб берилган. Ҳозир пойтахт ва йирик шаҳарларда бир неча масжид, диний ходимлар тайёрлайдиган ўрта билим юртлари ишлаб турибди. Диний адабиётлар чоп этиш анча яхши йўлга қўйилган. Эритрея Ислом Конференсияси Ташкилоти аъзосидир.

Аҳмад ТУРСУН

Манбалар:

1. «Страны мира». Справочник. Москва, 2003 г. Стр. 430-433.
2. «Атлас мира». Справочник. Москва, 2003 г. Стр. 66.
3. Интернет материаллари.

Ҳозирги Эритрея ҳудудида яшаган илк одамлар Нил дарёси водийидан кўчиб келиб, мамлакатнинг ғарбида ва шимолий-ғарбида ўрнашиб қолган нилий қабиласи вакиллари эди. Аммо бу ерларда милоддан олдинги 7-5-асрларда Жанубий Арабистондан Қизил денгиз орқали келган Сабаъ ўлкасининг сомиий қабилалари ҳам яшаган, деган маълумотлар бор. Кейинчалик, милоддан илгариги бешинчи-иккинчи асрларда Яман ерларидан иккинчи бор одамлар келиб ўрнашади. Милоднинг 4-6-асрларида бу заминда Ҳабашистоннинг гуллаб-яшнаган Аксум давлати мавжуд эди. IX асрда бу давлат инқирозга юз тутди. Сабаликлар Эритрея ва Шимолий Эфиопиянинг маҳаллий аҳолиси билан қўшилиб кетди ва арабча «Ҳабашистон» номи билан бир неча асрлар машҳур бўлган янги давлат вужудга келди.

1557 йили мамлакат Усмонли салтанат қўли остига ўтди. Эритрея аҳолисининг Ислом дини билан шарафланиши худди шу даврларга тўғри келди. Ўн тўққизинчи аср ўрталарида Эритрея ва Ҳабашистон шимолига Миср ҳукмдори Али пошо кўз ташлай бошлади,

Наът арабча сўз бўлиб, “таъриф бермоқ, тавсифламоқ, сифатламоқ” маъноларида келади. Наът ижодкордан юксак шеърӣ қобилият, теран тафаккур ва чуқур билим талаб қилади. Шарқ мумтоз адабиётининг вақиллари қатори Қўқон адабий муҳити шоирлари ҳам Расули акрамга меҳр-муҳаббатларини наътларда изҳор этишган. Жумладан, XIX асрда яшаб ижод этган Амир Умархон, Нодира, Фазлий, Азимий, Мажзуб, Жалолий, Қорий каби қўқонлик шоирлар девонларидан бир қатор наътлар ўрин олган. Айниқса, Мирмаҳмуд Миршамсиддин ўғли Қорий Хўқандийни (1828-1906) моҳир наътнавис дейиш мумкин. Ҳофизии Куръон бўлган бу истеъдодли шоир ва хушнавис хаттотнинг девонда ўнлаб газал-наът ва “Вафотномаи ҳазрати Расули акрам (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)” номли 20 бандли (100 мисра) мухаммас бор. Мулла Ёрмуҳаммад мулла Жаъфар ўғли Ёрий Хўқандий эса (1853-1944) Ҳазрати Пайғамбаримизга бағишланган машҳур “Қасидани бурда” асарига шеърӣ шарҳ ёзган.

Қўқон шоирлари наътлари ўзига хос бадиъияти ва ғоявий шукӯҳи билан ажралиб туради. Куйида ана шундай наътлардан айримлари билан танишасиз.

Отабек ЖЎРАБОЕВ,
филология фанлари номзоди

БЎЙИ МУҲАММАДИЙ КЕЛУР...

АМИР УМАРХОН
(1787-1822)

Нажот истар киши шаръи Набийда устувор ўлсун,
Тутуб суннат йўли ёронларига дўсту ёр ўлсун.
Бузуб бидъат солин, шаръ бунёдин баланд этгим,
Манга бу мулки давлат то қиёмат пойдор ўлсун.
Сани истаб агар туфроғ бўлсам, ё Расулаллоҳ,
Ғуборим зарра-зарра санга чашми интизор ўлсун.
Қачонким остонинг туфроғида айласам манзил,
Ики гирён қўзум замзамдек анда чашмасор ўлсун.
Йўлунда гоҳ дашт, гоҳ тоғ узра борай ўздин,
Танимда хор ҳор захмидин юз хор-хор ўлсун.
Чиқиб ер қўйнидин бир тун яна азма висол этким,
Фалак хоки раҳинг, эй хисрав, раф-раф сувор ўлсун.
Эмас мумкин манга васлинг ҳарими ичра хос ўлмак,
Не давлатдур, десанг “Кўйумдаги итларга ёр ўлсун”.
Амир айтурки гаҳ-гаҳ шафоат кўз тутуб сандин,
Ҳарими даргаҳинг, ё Раб, манга дорул қарор ўлсун.

АЗИМИЙ

(Азимхожа эшон, 1847 йил вафот этган)

Эй вужудинг боиси ижода жамъи мосуво,
Жумла зотга сан мазҳари лутфи Худо,
Матлаъи шамс шариати, маҳзани қунжи вафо,
Осий умматлар малолу мулзам рўзи жазо,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Ҳақ каломида ўқуди: “Раҳматал лил ғаламин”
Ҳомийи рўзи қиёмат, ходими дунёву дин,
Дурри дарёи нубувват, шамъи жамъи мурсалин,
Ходими даргоҳинг эрди ҳазрати Руҳул амин,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Кўзларинг наъгинда келди насс: “базағул басар”,
Мўъжиза берди далил ояти “шаққул қамар”,
Сожид ўлди хизматингга беқадам келиб шаҳар,
Арз этарди ҳазратингга бош қўюбон қони зар,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Давлатингнинг моюси бош узра моҳи анварим,
Абри раҳмати ҳайрат, давлати мағфир тожи сарим,
Жумла маъданлар орасида топилмас гуҳарим,
Икки дунёда умидим, эътимодим, раҳбарим,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Тобтилар файз раҳингдин, эй хайрул башар,
Шарқ-ғарбу тахт-фавку сокинони баҳру бар,
Тонг-ла жаннат хурларига лутф ила қилсанг назар,
Тобкусидурлар жамолинг нуридин зеби дигар,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Гарчи лутфин олам ичра барчага ом айлади,
Кимга сендек Ҳақ таоло ҳурмат инъом айлади,
Кимни сендек заъфи маҳсус боқарам айлади,
“Қоба қавсайн” еткуруб руҳини ором айлади,
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

Эй нубувват маснадинда собиру собитқадам,
Барча мурсаллар ичинда пешвои муҳтарам,
Ҳақ таоло ваъда берди: умматинг “хайрул умам”,
Сен ҳам умматсан, дурдин, эй Азимо, қилма кам:
Ассалоту вассалом, эй хожай икки саро!

КОРИЙ

(1828-1906)

Вақти саҳарда нола қил, бўйи Муҳаммадий келур,
Жону дилингни вола қил, бўйи Муҳаммадий келур.
Аҳли насаби афзали, жумла жаҳонни сарвари,
Умматига қуюб дили, бўйи Муҳаммадий келур.
Афзали анбиё бўлуб, тожи сари ҳидо бўлуб,
Зикри Худога ғарқ бўлуб, бўйи Муҳаммадий келур.
Кийди либоси фаҳри, ташлади дилда қаҳри,
Ичти шароби сабрии, бўйи Муҳаммадий келур.
Бўлди Расули яқбаён, билди мулклар инсу жон,
Душман элини бағри қон, бўйи Муҳаммадий келур.
Дурри навосини сочиб, дасти ниёзини очиб,
Шавқ шаробини ичиб, бўйи Муҳаммадий келур.
Қорий эпикда бир гадо, толиби дарди бедаво,
Шояд эшитса бир нидо, бўйи Муҳаммадий келур.

ФАТВО (ҲУКМ) ЧИҚАРИШДА ЎРТАЧАЛИК

Ислом энгил диндир. Уни энгил тушунтириш ютуқ гаровидир. **“Аллоҳ сизларга энгилликни истайди, сизларга оғир бўлишини истамайди”**.¹

Улуғ мужтаҳидларимиз Куръони карим ва Пайғамбар суннатидан шариат қоидалари асосида инсонларнинг имкон ва тоқатларини ҳисобга олиб, Ислом динимизнинг ҳукмларини чиқаришган.

Ҳазрати Умар (розийаллоҳу анҳу) Ислом дини кучга тўлганидан кейин мушрикларнинг кўнглини Исломга мойил қилиш мақсадида

уларга олдин бериб келинган закотни бекор қилганлар.

Ҳазрати Али (розийаллоҳу анҳу) хунармандга олдин пул берган ҳолда буюртма беришга рухсат бериб: “Инсон бу муомаласиз фойда кўрмайди”, деганлар.

Шариатнинг собит,

инсоннинг аралашуви бўлмаган, Куръон ва суннат билан ҳамда мусулмон умматининг ижмоъси билан узил-кесил ҳал қилинган ҳукмлари бирор вақтда ўзгартирилмаган ва ўзгартириш мумкин ҳам эмас. Имон, намоз, закот, рўза ва ҳаж рукнлари ва уларга тааллуқли масалалар; шунингдек, зино, ўғрилик, қотиллик, хиёнат, маст қилувчи ичимлик, рибо, қимор кабиларнинг ҳаромлиги; меросдаги белгиланган ҳиссалар; талоқ ва вафот иддалари муддати вақт ўтиши билан ўзгармайди. Бу ҳукмларни ва уларга ўхшаш бошқа масалаларни қайта кўриш ёки ўзгартириш асло мумкин эмас. Чунки бу каби ҳукмларда инсон ижтиҳодига имкон қолмаганини ҳамма яхши билади.

Ибн Обидин бундай таъкидлайди: “Даврга тегишли бўлган ҳукмлар давр ўтиши билан ўзгаради, чунки инсонларнинг одатлари ҳар вақтда ўзгариб туради ёки бирор янги зарурат пайдо бўлади ёхуд ўша даврнинг аҳли фисқ-фасодга берилиб кетади. Агар у ҳукмлар ўзгармасдан ўз ҳолича қолаверса, би-

ринчидан, инсонларга турли машаққат туғилади ва зарар етади, иккинчидан, энгиллаштириш, машаққат ва зарарни кеткизиш каби шариатнинг ўзгармас қоидаларига зид бўлади. Шунинг учун мазҳабларнинг фақиҳлари бир масалада мазҳаб имомларининг сўзларига зид сўз айтган бўлишса, улар бу масалада мужтаҳидлар даврида чиқарилган ҳукм уларнинг давригагина хос бўлишини билишган. Агар масала ўзгармасдан келаётган бўлса, улар албатта ўз мазҳаби мужтаҳидларининг сўзини келтиришган”.²

Имом Шотибий (рахматуллоҳи алайҳ) бу ҳақда: “Муфти ўз фатвосидан келиб чиқадиган натижа ва оқибатга назар солиб фатво чиқариши лозим”, деган.³ Бу борада саҳобалар ҳаётидан ибратли мисоллар кўп. Саҳобалар динимиз мақсади ва ҳукмларининг маъносини чуқур фаҳмлашган. Жумладан, мўминлар амири Умар (розийаллоҳу анҳу) зинода айби тасдиқланган бокира аёлга ҳад жазоси қўлланганидан кейин уни сургун қилдирмаганлар. Ваҳоланки, худди шундай жиноят қилган бокирага ҳад жазосини қўллаш, қўшимча жазо сифатида уни бир йилга сургун қилиш ҳукми Пайғамбаримиздан (алайҳиссалом) ривоят қилинган эди.

Умар (розийаллоҳу анҳу) аёлни сургун қилиш оқибатида катта фитна ва фасод келиб чиқишини назарда тутиб, шунингдек, дин душманларидан “мусулмонлар мусулмонларни ўз диёридан ҳайдаяпти” деган таънани эшитишдан хавфсираб шундай ҳукм чиқарганлар ва ҳукм чиқараётиб: “Мен мусулмонларни сургун қилмайман”, деганлар.⁴

Мўминлар амири Али (розийаллоҳу анҳу): “Фитна инкор этишга кифоя қилади”, деган қисқа, лекин чуқур мазмун ва моҳият касб этган иборани доим ишлатар эдилар. Мазкур қисқа иборадан бир иш ёки ҳукм фитна келтириб чиқарадиган бўлса, у ишга қўл урилмайди, ҳукм ҳам ижро этилмайди деган маъно келиб чиқади.

Умар ибн Абдулазиз волий бўлганидан кейин баъзи шаръий ҳукмларни татбиқ этишни кечиктириб туради. Унинг ўғли тезроқ татбиқ этишга ошиқиб, отасини бу ишга ундай-

Бир чимдим ёруғлик

Ўқувчилардан кўплаб хатлар оламиз. Улардаги фикр-мулоҳазалар, диний-маърифий тадбирлар хабари, самимий тилаклар кишини кувонтиради. Шу боис улардан имкон қадар фойдаланишга ҳаракат қиламиз. Жумладан, Денов шахрида «Сўфи Оллоёр» жамғармаси ташкил бўлгач, Олтинсой ва Денов туманлари мактабларида аллома ҳаёти ва ижодини ўрганишга қизиқиш кучайди, деб ёзади Равшан Мирзаев. Кўшработ туманидаги кўҳна масжидлардан бири «Пойи фаришта» қайта таъмирланди, деб хабар беришади Файзулла Уроқов ва Отақул Узоқов. Қаришлик Рухиддин Акбаров, тошкентлик техника фанлари номзоди Шукур Орипов мактубларидаги хулосалар одамни фикрлашга, сабоқ олишга ундайди.

Тахририятимизга йўлланган бир талай мактублардан фойдаланиш қийин. Асосан, икки жиҳат бунга тўсиқ бўлади. Уларнинг бир қисмида фақат Аллоҳ учун қилинадиган амалларни кўз-кўзлаш, ошириб-тошириб намоёиш этиш истаги сезилади. Иккинчи бир хатлар хатоларни одилонга кўрсатиш, ўнглашга чақириш ўрнига, уларни шунчаки ошкор қилишга уринишдай таассурот уйғотади.

Юртимизнинг турли бурчакларидан йўлга чиқиб, яхши ишлардан мужда, бир чимдим ёруғлик келтирадиган, сабоққа бошлайдиган хатлар кўпаяверсин.

Ибодатнинг хосияти

Масжидимизга бир аёл шикоят билан келди. Эри нафақа ёшига етай деб қолган бўлса ҳам, кун оралаб ичиб келар, ҳуда-беҳуда уйда жанжал қилар экан. У эрига никоҳ масаласини тушунтиришимни илтимос қилди. Фурсатини топиб, бу хонадонга бордим. Қарангки, аёлни эри шаръий никоҳ, эр-хотин ҳуқуқ ва мажбуриятлари тўғрисида ҳеч нарса билмасди. Оиланинг мусибатига ичкилик сабаб, фарзандларнинг баъзилари онаси тарафда, баъзилари отаси тарафда бўлиб, хонадон пароканда, ўртада муроса йўқлиги кўриниб турарди.

Мен оила бошлиғига ичкиликдан қутулишнинг афзал йўли намоз ўқишга киришиш, нафсини тийишга қасд қилиш эканини айтдим. Чунки ибодатли инсон ҳаромга яқинлашмайди. Ичкиликка таклиф қилувчи улфатлар ҳам «Энди у намозхон бўлди, сафимиздан чиқди», деган хулосага боришларини мисоллар билан тушунтирдим. Шукр, умид қилганимиздек, бу оилада ҳам хотиржамлик қарор топди. Оила бошлиғи ичкилик балосидан қутулди. Намоз ва бошқа ибодатларга

астойдил киришгач, яқинлари, келин-куёвлари, маҳаллақўй олдидаги ҳурматини ҳам тиклади.

Камолитдин ҲАМРОҚУЛОВ,
Норин тумани

Эр кишининг иши

Шундай ҳикमत эшитганман: «Яхшиликка яхшиликни ҳамма ҳам қилиши мумкин, ёмонликка яхшилик фақат мард кишининг ишидир». Шу ҳақда ўйласам, ҳамқишлоғимиз Ханжар бобо Қиринов кўз олдимга келади. У киши отасини бир сабаб билан ёмонотлик қилган кишига яхшиликни раво кўрди. Ҳатто Ханжар бобо унинг хонадонига қиз бериб, қариндошлик ипини боғлади. Укаси норози бўлиб, уни маломат қилди. Ханжар бобо вазминлик билан, шафқат қилган Яратганнинг раҳматига ноил бўлишини, файз-барака топишини тушунтирди.

Яхши ният билан боғланган қариндошлик баракали бўлди. Ҳозир Ханжар бобо табаррук тўқсон тўққиз ёшда. Қишлоқнинг энг пири бадавлат отахони. У кишининг икки юз нафар набираси бор.

Эргаш САИДОВ,
Зафаробод тумани

ди. Умар ибн Абдулазиз ўғлининг қистовига бундай жавоб беради: «Мен татбиқ этмоқчи бўлган ҳукмларнинг барчаси тўғри, лекин ҳаммасини бир пайтнинг ўзида жорий этиш инсонларга оғирлик қилишидан кўрқаман. Одамлар ҳукмларнинг барчасидан юз ўгиришлари мумкин. Уларнинг ичида фитна кўзғатадиганлари ҳам йўқ эмас».⁵

Мужтаҳидлар қўллаган куйидаги қоидалар ҳам динимизнинг энгиллигини ёрқин ифода қилади:

* Машаққат энгилликни келтиради.

* Зарурат чоғида ман қилинган нарсалар мубоҳ бўлади.

* Икки зарардан энгил танланади.

* Умумий зарарни йўқотиш учун хусусий зарар раво кўрилади.

* Зарарни қайтариш фойда келтиришдан афзалдир.

Ижтимоий, маданий ва иқтисодий муносабатларда ўртачалик ўлчовларини татбиқ этишнинг назарий ва амалий аҳамиятини кўрсатиб бериш мутахассислар олдида турган вазифалардан бири ҳисобланади.

Назрулло ОБИДОВ,

Тошкент Ислон университети
2-босқич магистранти

¹ Бақара сураси 285-оят.

² Ибн Обидин. «Мажмаъур расоил». (электрон вариант).

³ Иброҳим ибн Мусо Шотибий. «Ал-Мувафқот фи усулиш шарият». Қоҳира: Дорулфикр, 1982. 5-жилд, 178-б.

⁴ Доктор Абдуллоҳ ибн Шайх Маҳфуз ибн Бийҳ. «Фатво чиқаришда ўртачалик меъёрлари».

⁵ Иброҳим ибн Мусо Шотибий. «Ал-Мувафқот фи усулиш шарият». 2-жилд 148-б.

ИСЛОМ ВА ОЛАМ

Манчестерда эко-масжид

Буюк Британиянинг Манчестер шаҳрида жаҳонда биринчи эко-масжид куриб битказилди. “Ан-Нажмий маркази” деб номланган ушбу масжид зарарсиз тех-

нология асосида, қайта ишланган хомашёлардан курилди. Масжиднинг ёритиш тизими қисман кўёш қуввати ҳисобига ишлайди. Бу масжид ҳозирча мамлакатдаги бир минг етти юз жомеъ орасида ягонадир.

Лойиҳа муаллифлари фикрича, замонавий жомелар намоз ўқиш, шунингдек, маъруза тинглаш, маслаҳатлашиш, хайрия тadbирлари, маҳаллий жамоа йиғилишларини ўтказиш учун қулай бўлиши керак.

“Бизни Пайгамбаримизнинг (алайҳиссалом) Мадина шаҳридаги масжидлари тарихи ана шундай янгича ёндашувга илҳомлантирди”, деди лойиҳа муаллифларидан Зоҳид Хусайн.

“Ислам для всех”

Таиланд Ислам институти

Таиланд жанубида шаҳзода Сонгхла университети қошида мусулмон мударрислар тайёрлаш бўйича махсус институт очиладиган бўлди. Малайзия ҳукумати

бундай лойиҳага ҳомийлик қилишини билдирди.

Яқинда Бангкок шаҳрига сафар қилган Малайзия таълим вазири Хишомуддин Тун Хусайн айтишича, бу ерда Ислам институти очиш малайзия-таиланд ҳамкорлиги беш йиллик режаси доирасида амалга оширилади. “Мақсадимиз динимизни замон талаблари даражасида тўғри тарғиб этиш, уни зўравонлик билан боғламоқчи бўлаётганларга зарба беришдир. Биз жанубий Таиланддан юз кишини саралаб олдик. Улар тез орада Малайзияга боришади. Олтмиш киши Кажанг ва Серембонда ўқишни бошлади”, деди Хишомуддин Тун Хусайн.

IINA

ИКТ ва БМТ бош котиблари учрашуви

Ислам Конференцияси Ташкилоти бош котиби Акмалиддин Эҳсонўгли Саудия Арабистонининг Жидда шаҳрида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти бош котиби Пан Ги Мун билан учрашди. Бош котиблар асосан динлараро мулоқотда исломофобия, шунингдек, кенг миқёсли озиқ-овқат танқислиги мавзуида суҳбатлашишди.

Профессор Акмалиддин Эҳсонўгли Пан Ги Мунга жаҳонда исломофобия кучайгани, ИКТнинг унга қарши кураш чоралари тўғрисида гапирди. У мазкур муаммони ҳал этишда ИКТ билан БМТ ҳамкорлигининг аҳамиятини таъкидлади.

Бош котиблар тамаддунлараро мулоқотда бағрикенглик маданиятини, бошқаларга ҳур-

матни тарғиб этиш учун барча имкониятларни ишга солиш зарурлигини қайд этишди.

ИНА

Риёздаги тўй

Саудия Арабистони пойтахти Риёз шаҳридаги қирол Фаҳд маданият марказида саккиз юз жуфт келин-куёвнинг никоҳ тўйи бўлди.

Тантана шаҳар ҳоқими шаҳзода Салмон ибн Абдул Азиз кўмагида ўтказилди. Бу тўй кам таъминланган оилаларга ёрдам сифатида ҳукумат ҳисобидан уюштирилган ана шундай илк хайрия тадбиридир.

Тўй ниҳоясида келин-куёвларга Саудия Арабистони ҳукуматининг махсус совғалари тақдим этилди.

ИНА

Кўлёмаларнинг электрон шакли

Ўзбекистон Фанлар академияси шарқшунослик институти кўлёмалар жамғармасида сақланаётган ноёб асарларнинг электрон шаклини тайёрлаш бошланди. “Энди бизнинг жамғармамиздан барча қизиқувчилар фойдаланишлари мумкин, — дейди институти директори Сурайё Каримова. — Чунки кўлёмза манбалар электрон шаклда сайтимиз орқали интернет тармоғига мунтазам узатиб турилади».

Ўзбекистон ФА Абу Райҳон Беруний номидаги шарқшунослик институти кўлёмалар жамғармаси жаҳонда энг бой ва машҳур китоб ҳазиналаридан бири ҳисобланади. Ҳозир жамғармада сақланаётган ноёб кўлёмза асарлар йигирма беш ярим минг жилддан ортиқдир.

Марказий Осиё янгиликлари хизмати

Муносиб жавоб бўлади

Туркия бош вазири Тойиб Эрдўғон айтишича, Туркиянинг Оврупа Иттифоқига қабул қилиниши Ислом дини ва мусулмонларни террор

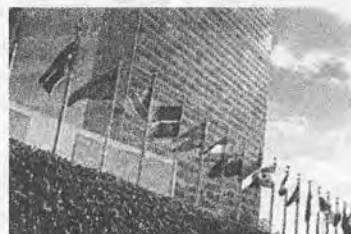
билан ноҳақ боғлашга қарши энг муносиб жавоб бўлади.

“Мусулмонларни террорчига чиқариш, Ислом олами қадриятларига ҳурматсизлик қилинишига энг муносиб жавоб Туркиянинг Оврупа Иттифоқига аъзо бўлишидир”, деди у Истанбулда ўтган турк-араб иқтисодиёт анжуманида. Бош вазир фикрича, Туркиянинг Оврупа Иттифоқига кириши нафақат минтақада, балки бутун дунёда тинчлик ва хотиржамликни тиклаш, мустаҳкамлашда жуда муҳимдир. Шунинг учун мамлакатда тегишли ислохотлар изчил амалга ошириляпти.

Islam.ru

Эрон сайловда қатнашмоқчи

Эрон Ислом Республикаси Ташқи ишлар вазири Манучеҳр Муттақий мамлакатнинг БМТ Хавфсизлик Кенгаши муваққат аъзолигига сайловларда қатнашмоқчи эканини маълум қилди.

“Эрон БМТ Хавфсизлик Кенгашининг муваққат аъзоси бўлиш учун (2009-2010) ўз номзодини илгари сурди”, деди у Техрон шаҳрида ўтган Қўшилмаслик Ҳаракати мамлакатлари ташқи ишлар вазири XV анжуманида.

Манучеҳр Муттақий Қўшилмаслик Ҳаракатига аъзо давлатларни Нуй Йоркда бўладиган сайловларда Эрон номзодини қўллаб-қувватлашга чақирди.

Маълумки, Эроннинг маънавий етакчиси ва раҳбари Оятуллоҳ Ҳумайний БМТ хавфсизлик Кенгашига доимий аъзолик ўринларидан бири албатта мусулмон давлатларидан бирига берилиши зарурлигини таъкидлаган эди.

РИА Новости

Оврупа парламенти тамакига қарши

2025 йилга бориб Оврупада тамаки ва тамаки маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва сотиш тақиқланади. Оврупа парламентидаги энг йирик ўнгчилар Оврупа халқ партияси бўлгани раҳбарларидан Эврил Дойл шу ҳақда маълум қилди.

“Биз ўн беш йил муддатга тамакини “но-

қонуний” деб эълон қилмоқчимиз. Оврупа Иттифоқи ҳудудида тамаки ишлаб чиқариш ва сотиш маълум муддатга тақиқланади”, деди у қатор нашрларда чоп этилган суҳбатда.

Оврокомиссиянинг соғлиқни сақлаш масалалари бўйича комиссари Андрула Вассилиу айтишича, шу йилнинг сентябриданок Оврокомиссия, шунингдек, Оврупа Иттифоқига аъзо мамлакатлар соғлиқни сақлаш вазирлари доирасида тамакини тақиқлаш чоралари муҳокама этила бошланади.

ИТАР-ТАСС

Ёдгорликлар эгасига қайтарилди

Италия Саддам Хусайн бошқаруви тугатилганидан сўнг музейлардан ўғирлаб кетган ўн учта ноёб санъат ёдгорлигини Ироққа қайтариб берди. Мамлакат

бош вазири Силвио Берлускони осори-атиқаларни яқинда Италия сафарида бўлган Ироқ бош вазири Нурул Маликийга топширди.

Ироқ бош вазири шу муносабат билан миннатдорлик билдирар экан, бошқа давлатларни ҳам Италия ҳукуматидан ўрнак олишга чақирди.

Эслатиб ўтамиз, шу йилнинг баҳорида Сурия ҳукумати етти юзта ноёб санъат ёдгорлигини Ироққа қайтариб берган эди.

АҚШ вакиллари маълумотига кўра, бирлашган қўшинлар ҳужум қилганида оммавий тартибсизликлар ва талон-тарож натижасида Ироқ музейларидан ўн беш мингга яқин ноёб осори-атиқа йўқолган. Ҳозиргача уларнинг тўрт мингтаси қайтарилган.

Газета.ру

Ядровий дастур муҳокамаси

Швейцарияда Эрон ядровий дастури бўйича музокараларнинг навбатдаги босқичи ўтказилди. Унда Оврупа Иттифоқининг ташқи сиёсат бўйича Олий вакили Хавер Солана, Эрон Ислом Республикаси миллий хавфсизлик Олий кенгаши котиби Саид Жалилий, шунингдек, “олтилик” – Россия, Буюк Британия, Хитой, АҚШ, Франция, Олмония вакиллари иштирок этишди.

Россия президенти Дмитрий Медведев Техрон ядровий дастури атрофидаги вазият фақат тинч музокаралар йўли билан ҳал этилиши зарурлигини таъкидлади.

Islam.ru

Москва ҳокимининг қарори

Москва шаҳри ҳокими Юрий Лужков шаҳардаги масжидлар, черковлар, синагоглар ва маданият соҳасига тегишли бошқа биноларни деворий тарғибот (реклама) воситаларидан ҳимоя қилиш ва тозалаш тўғрисидаги қарорга имзо чекди.

Шунингдек, ЮНЕСКОнинг Бутунжаҳон мероси рўйхатига киритилган бинолар ҳам шу йил 1 августига қадар реклама воситаларидан тозаланди. Куз ойларига бориб, шаҳардаги барча меъморий ёдгорликлар, жумладан, Кремл деворларидан ҳам реклама воситалари олиб ташланади.

“Интерфакс”

Энг катта фаввора бўлади

Бирлашган Араб Амирликларининг Дубай шаҳрида жаҳонда энг катта фаввора қуриладиган бўлди. Мазкур сувсалқинлатиш иншооти ҳозирча дунёда биринчи ҳисобланган Лас Вегас шаҳридаги “Беллажио” фавворасидан чорак марта катта бўлади.

Узунлиги икки юз эллик метрли Дубай фавворосида сув бир юз қирқ метр баландликка отилади. Кечаси фавворада олти минг олти юз чироқ, шунингдек, элликта кучли ёритқич нур таратади. Замонавий ва мумтоз мусиқа оҳанглари остида бир дақиқада саксон беш минг литр сув осмонга “учирилади”.

Бўлажак фавворани шаҳарнинг тадбиркорлик марказидаги кўл ўртасида қуриш режаланган.

Airmodo.com

БИР-БИРИМИЗНИ ҚЎЛЛАСАК...

Мустабид тузум қулагач, турфа ажнабий моллар бозорларни забт этганидек, советча ноғорани эшитавериб чарчаган инсоннинг қулоғи, мияси, кўнглини эгаллаш учун ҳам турли қараш ва фикрлар хуружи бошланди. Жумладан, юртимизда бошқа динларни тарғиб қилувчи миссионерлар кўпайиб қолди.

Мен ўзим гувоҳ бўлган воқеалар ҳақида гапирмоқчиман. Бир куни Юнусобод бозоридан уйимга етиб келгунимча «Иеҳова шоҳидлари» гуруҳи аъзоларининг учраган одамга текин китоб тарқатиб, гуруҳларига таклиф қилишаётганини кўрдим. Менга ҳам таклиф этишди. Мулойимлик билан икки қўлим банд, китобингизни ололмайман, дедим. Элик одим юриб-юрмасимдан яна шундай манзара... Хуллас, уйга етгунимча уч марта ўша гуруҳ вакилларига дуч келдим. Ишдан қайтган хотиним ҳам троллейбусда уч-тўрт кампир унга китоб тиқиштирмоқчи бўлишганини айтди.

Эртасига эшик тақиллади. Малла сочли бир қиз ўзбекчада тутилиб-тутилиб:

— Сиз қайси диндасиз? — деб сўради.

— Алҳамдулиллоҳ, мусулмонман, — деб жавоб қилдим.

— Ахир, Исо сизнинг барча қилган ва қилажак гуноҳларингизни Худодан сўраб олган-ку. Ишонмасангиз, мана, кўринг, — деб у чиройли нашр қилинган ўзбекча “Инжил”ни кўрсатди.

— Ҳозир сизни бекордан-бекор хафа қилсам, ҳақоратласам, ҳеч қандай гуноҳ бўлмай-дими?

— Билмасам...

— Ахир, сиз айтишингизча, гуноҳимни Исо (алайҳиссалом) сўраб олганлар-ку.

Қиз индамай ортига қайтди ва кўздан ғойиб бўлди.

Бир неча кундан сўнг яна эшик тақиллади. Очсам, чиройли бир ўзбек қизи турибди. Қўлида бир даста ўрисча ва ўзбекча китоблар.

— «Иеҳова шоҳидлари»дан-мисиз?

— Қайдан билдингиз?

Жавоб ўрнига яна савол бердим:

— Инжилни ўқиганмисиз?

— Ҳа, бир неча марта ўрисчасини ҳам, ўзбекчасини ҳам ўқиганман.

— Қуръони каримни-чи?

— Йўқ.

— Ота-онангиз мусулмонмилар?

— Ҳа.

— Ундай бўлса, Қуръони каримни ҳеч бўлмаса бир марта ўқиб, кейин келинг.

— Мен сиз билан Ер юзидаги жаннат ҳақида гаплашмоқчиман, — деди қиз.

— Ҳозир икковимиз тенг эмасмиз. Мен ҳар икки китобни ўқиганман, сиз энг сўнгги Китобни ўқимабсиз. Қуръони карим фақат ўзбек ёки араблар учун эмас, бутун жаҳон халқлари учун туширилган. Устозларингизга ҳам шу гапимни айтинг, — дедим.

Орадан икки йил ўтди, аммо у қиз қайта кўринмади.

Таассуф, мўмай пул эвазига бошқа динга кириб кетаётган айрим юртдошларимиз учраб туришибди.

Мутасадди шахсларда ҳам, оддий одамларда ҳам масъулият ҳисси кучайса, четдан хуружларнинг илдизи кесилади.

МДҲнинг айрим давлатларида пайдо бўлган баъзи секта аъзолари ўзларини қурбонлик қилаётганлари ёки 30-40 киши тириклай очик гўрга киришиб, ўлимларини кутиб ётишгани ҳам ана шу хорижий қора “публик рилейшнз” — “жамоатчилик билан алоқалар”нинг таъсири. Четдан суқилиб кириб,

омма фикрини ўзгартирмоқчи бўлаётганлар тиниқ сувни лой-қалатяптилар, холос.

Омма билан алоқа ўрнатиш, халқ фикрини тўғри маънода ўрганиш фани ўзимизда ҳам яхши ўқитилиши керак.

Бугунги кунда “жамоатчилик билан алоқалар” (публик рилейшнз) Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети журналистика факултети ва Жаҳон тиллари университети халқаро журналистика факултетига мажбурий фан сифатида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясида қисман ўқитилляпти. Фарб мамлакатларида у ҳатто иқтисодчиларга ҳам бир неча ўн йиллардан буён алоҳида фан сифатида ўқитилади.

Пайғамбаримиз (алайҳиссалом) ҳадисларини ўрганган киши оқ-қорани таниб, тўғри йўлни топиши аниқ. У ҳамжиҳатлик туфайли четнинг зараридан ҳимояланади, жипсликнинг яхши қирраларини кўра олади. Бу ҳол Фарба энди анъана тусига қираётган “жамоатчилик билан алоқалар”нинг илдизлари Ислом динида азалдан бор эканини кўрсатади.

Ҳазрати Алишер Навоий “Агар сен шоҳсен, огоҳсен сен, агар огоҳсен, шоҳсен сен” деганлар. Динимизнинг афзалликларини халқимизга етказишда, ёшларимизни қора ниятли кучларнинг ахборот хуружидан ҳимоя қилишда доим ҳушёр ва огоҳ бўлишимиз зарур.

Динимизга хос кенглик, халқчиллик ва юксак ахлоқни тарғиб этишда бир-биримизни қўлласак, холислик кўрсатсак, четнинг ғаразли ниятда орамизга суқилишлари барҳам топади.

Тўра МИРЗО,
Ўзбекистон Миллий университети
катта ўқитувчиси

Давом этаверсин ҳаёт ва дийдор

Боғ

Боғбон Носирхон ота Тўрақуловга

Бу дунёда боғ қилмоқнинг ҳикмати бор,
Боғ қолса гар, инсон умрин зийнати бор.

Бир кўчат ҳам ўтқизмайин ўтса одам,
Инсон умрин неча пуллик қиймати бор?

Бу боғлар ҳам шундоқ пайдо бўлган эмас,
Бу боғларни боғ қилганнинг хислати бор.

Боғбон айтар: ном қолдиринг, қолдиринг боғ,
Умр дарё, тошқин селдай шиддати бор.

Фарзанд янглиғ ўстирилгай ҳар бир дарахт,
Боғ қилмоқнинг юз минг алам, меҳнати бор.

Инсон қўли гул дейдилар, то инсоннинг
Ихлоси бор, меҳри яна ҳиммати бор.

Ношукрлар қайдан билсин боғ қадрини,
Нонкўрларнинг ўз элига миннати бор.

Мир Алишер бобомиздан келган сўз бу,
Боғбоннинг ҳам Навоийдек тийнати бор.

Қай элнингким бордир шундай боғбонлари,
Ўшал элнинг Ватани бор, миллати бор.

Шоҳтут

Ойбиби момоннинг яшил шоҳтути,
Яхшию ёмонга бир — дилхоҳ тути.
Невараларига мевасин берган,
Соясини берган — оромгоҳ тути.

Момом шоҳтутига нигоҳбон эди,
Шоҳтут ҳам момодай меҳрибон эди,
Унинг шоҳларида катта бўлдиқ биз,
Шоҳлардан нарёғи кўк осмон эди.

Тому боғчалари қирмиз болалик,
Қўл-бет, ёқалари қизил лолалик.
Биз ҳам шу шоҳтутнинг меваларидай
Ранг олиб улғайдик теварагида.

Бари бир кечада бўлди-ку тамом,
Бизни ташлаб кетди Ойбиби момом.
Кўрдик бу дунёнинг бўшаганини,
Шоҳтутнинг бир тунда букчайганини.

Кейин ариқларга сув келмай кўйди,
Буни биров билиб ё билмай кўйди.
Кейин шаҳарларга биз тарқаб кетдик,
Шоҳтут эмас, гўё биз қақраб кетдик.
Ою йиллар нима — тушдайгинадир,
Бошларингдан учар қушдайгинадир.
Энди келиб кўрсак, у азим шоҳтут
Бужмайган, кичрайган — муштдайгинадир.

Дарахт ҳам тирикдир одамзот билан,
Яшар, видолашар сўнг ҳаёт билан.
Мисли бир хотирот унут дунёдан —
Ўтиб бормоқдадир шоҳтут дунёдан.

Ойбиби момоннинг бетоб шоҳтути,
Бўлмиш гадойдан ҳам хароб шоҳтути.
Момомдан бизларга ёдгорлик эмас,
Бу дунёда қолган оҳу воҳу тути.

Дил

Худо менга берган олам
Ер, осмони билан келган.

Худо менга берган далам
Бугдой, нони билан келган.

Худо менга берган болам
Нигоҳбони билан келган.

Худо менга берган алам
Гиёҳ дони билан келган.

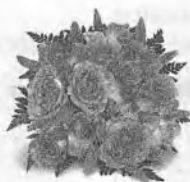
Худо менга берган қалам
Сиёҳдони билан келган.

Манзиллар

Қобулгача беш юз оғоч,
То Ҳирот — минг чақирим.
Овоз етмас, йўқдир илож,
Юз йил юрсанг чақириб.

Мисли эгиз кўзу қошу
Мисли яхлит тахту тож,
Бобургача беш юз тошу
То Навоий — минг оғоч.

Булар асло эмас рақам
Ва ё тарих йиллари,
Йўллари дидир “Ҳамса”нинг ҳам
“Бобурнома” йўллари.

Маънавият жаҳонига
Осмонлардир мусаффо,
“Хазойинул маоний”га
Еткизувчи масофа.

Надир асли умр кўрмоқ –
Касби камол этмақдир.
Навоийга етиб бормоқ
Минг йиллик йўл демақдир.

Тиниб қолгандайин гўё атайин
Ёғоч сўримизнинг тепасида ой.
У ҳам совиб борар тун ўтган сайин,
Мисли бир пиёла тўла сариқ чой.

Баҳор келаверсин такрор ва такрор,
Бизнинг тонгимизни ғариб шом қилма.
Давом этаверсин ҳаёт ва дийдор,
Худо, шу дамларни паришон қилма.

Мархумлар

Мархумлар бизлардан донороқдирлар,
Олий қисмат таъмин бўлганлар тотиб.
Улар сўзламаслар, лекин ҳақдирлар.
Бизлар-чи, юрибмиз сафсата сотиб,

Сокин мазорлари – нақлу пандлари,
Ойлар ҳам бир тўхтаб, сўнг ботгайдирлар.
Оламнинг энг улуғ донишмандлари
Қиёматга қадар жим ётгайдирлар.

* * *

Биродар, қўлда жом, кўзда ёш надир?
Савдолар ичинда ёлғиз бош надир?
Насиҳат нимадир? Баҳс-талош надир?
Фано дарвозаси абад ёпилмайди,
Дунё топилади, одам топилмайди.

Биродар, ошиқлик баҳордир, ўтгай,
Бу тошқин туйғулар дарёдир, ўтгай,
Гоҳ кўнгил берганинг хатодир, ўтгай,
Умид ғунчалари доим очилмайди,
Дунё топилади, одам топилмайди.

Биродар, умрни фарзона этгил,
Неки дардмандликдир, дармона этгил,
Неки армонликдир, тарона этгил,
Ҳар дил ҳам шеър бўлиб нур сочолмайди,
Дунё топилади, одам топилмайди.

Биродар, дунёдин нечун шикоят?
Нечун бу туганмас, маҳзун ҳикоят?
Тирикликнинг ўзи буюк иноят,
Шудир ўтганларнинг энг комил байти:
Дунё топилади, одам топилмайди.

Дийдор

Ота уйимизда ёзу куз, баҳор,
Ака-укалару опа-сингиллар
Тўпланган пайтлари такрор ва такрор,
Порлагандай бўлар ўнлаб қандиллар.

Куюқ хотиралар пиёласидан
Эсдалиқлар ичиб ўлтирар онам.
Дийдору шодликлар шалоласидан
Барча хандон бунда, дўсту ёрон жам.

Бир идиш

Одам танасида қориндан
ёмонроқ идиш йўқдир...
Ҳадисдан

Ҳар кимсанинг иншосида
Келиш бордир ҳам кетиш.
Идиш-товоқ дунёсида
Одамзот ҳам бир идиш.

Олам катта ошхонадир,
Ярим фақир, ярим бой.
Битта қисми айшхонадир,
Битта қисми – қоринбой.

Келмоқ, кетмоқдан муддао
Ейиш эмас ё ичиш.
Гарчи инсон эрур, аммо
Одамзот ҳам бир идиш.

Гарчи оғиз-бурун берган,
Гарчи берган қош, қабоқ.
Тикилсангиз, олиб юрган
Бош эмасдир – ошқовоқ.

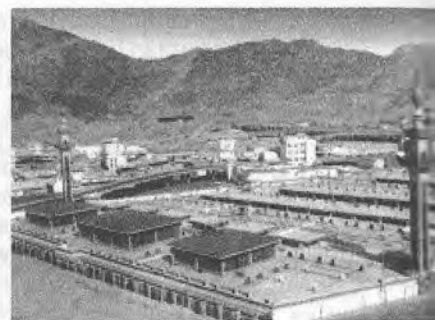
Нафсин кўзғар такрор-такрор
Могу дунё ишваси.
Лекин кўнгил косаси бор,
Бордир кўнгил шишаси.

Дунё бир келиб кетишдир,
Гоҳ қувонч, гоҳ ғам идиш.
Одамзот ҳам бир идишдир,
Одамзот ҳам бир идиш.

Қир босгайдир уни, ҳар дам
Нафсин қувиб турмаса.
Тонгу пешин, асру шом ҳам
Хуфтаю ювиб турмаса.

Ўзинг инсоф бер, Худойим,
Камол топсин боласи.
Пок ва тоза бўлсин доим
Унинг кўнгил косаси.

ПАЙҒАМБАРИМИЗ (алайҳиссалом) НАМОЗ ЎҚИГАН ЖОЙЛАР

Хайф масжиди

Тоғ сатҳидан пастда, сел сувидан баландда бўлгани учун «Хайф масжиди» деб номланган ушбу ибодатгоҳ Минонинг жанубий ёнбағрида, кичик жамра (шайтонга тош отиш ўрни)га яқин ерда жойлашган.

Язид ибн Асваддан (розийаллоҳу анҳу) ривоят қилинади: «Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) билан бирга ҳаж қилдим. У зот билан бирга Хайф масжидида бомдод намозини ўқидим» (*Имом Термизий ривояти*).

Абдураҳмон ибн Муоз: «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бизга Минода хутба айтдилар... Кейин муҳожирларга буюрган эдилар, масжиднинг олд томонидан тушишди. Ансорларга буюрган эдилар, масжид орқасидан тушишди. Бундан кейин қолган одамлар тушишди», деган (*Абу Довуд. "Сунан"*).

Тарих давомида мусулмонлар учун ушбу масжид аҳамиятли жой бўлган. Ҳижрий 1407 (милодий 1987) йили 90 милён риёл маблағ сарфланиб, бино кенгайтирилган. Масжиднинг минораси тўртта. Бино ёнида минг ўринли ҳожатхона, уч минг жўмакли таҳорат олиш жойи бор.

Машъарул ҳарам масжиди

Қуръони каримда: «Энди Арафотдан тушганингиздан кейин Машъарул ҳарамда Аллоҳни зикр қилинг» (*Бақара, 198*), дейилган.

Абдуллоҳ ибн Умар (розийаллоҳу анҳу): «Муздалифанинг барча жойи Машъарул ҳарамдир», деган.

Ҳадисда келишича, Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) видолашув ҳажиди Муздалифада шом билан хуфтонни қўшиб ўқиганлар. Бу ерда 9-зулҳижжа кунини ҳожилар ётиб қолишди.

Машъарул ҳарамда қурилган масжид шарқдан ғарбга узунлиги 90 метр, эни 56 метр бўлиб, ўн икки минг намозхонни сиғдиради. Масжиднинг орқа томонида баландлиги 32 метрли икки минора, шарқий, шимолий ва жанубий томонларида дарвозалари бор. Муздалифадаги масжид билан Намира масжиди ораси етти чақирим.

Намира масжиди

Ғарбий томонида Намира тоғи бўлгани учун масжид шундай аталган. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) арафа кунини Намирадаги чодирга тушганлар, қуёш заволга кетганидан кейин Арана водийга ўтиб, у ерда хутба айтиб, намоз ўқидилар. Кейин Саҳротга ўтдилар. Қуёш ботганидан кейин Муздалифа томон юра бошладилар.

Жобир (розийаллоҳу анҳу) Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳажлари хусусида бундай деган: «Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Арафотга келдилар. Намирага чодир ўрнатилган экан, ўша ерда тушдилар. Қуёш бир оз заволга мойил бўлган эди, Батн водийга келиб, одамларга хутба айтдилар. Аввал азон, кейин такбир айтиб, пешин ўқидилар. Сўнгра такбир айтиб, аср ўқидилар. Кейин уловларига миниб, туялари Қасвони Саҳротга қаратиб қўйдилар. Қуёш ботгунича қиблага юзланиб тик турдилар».

Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) Арана водийида қилган хутбалари ва ўқиган намозлари ўрнида иккинчи ҳижрий асрнинг ўрталарида, яъни, аббосийлар халифалиги даврининг бошида масжид бино қилинди.

Батн водийи Арафотга тегишли эмас. Тарих давомида кенгайтирилаверганидан масжиднинг олд томони Арафот ташқарисиди, орқа томони эса Арафот ҳудудига кириб қолган. Ҳозир бу ерда кўрсатиш белгилари қўйилган.

Саҳрот масжиди

Ушбу масжид Арафотдаги Жабалур роҳмага кўтарилишда, ўнг томонда жойлашган. У ердан озгина баландда бўлиб, пастак девор билан ўраб қўйилган. У ерда катта харсангтош бор. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) арафа кечаси Қасво отли туяларига миниб шу тош устида турганлар. Жобирдан (розийаллоҳу анҳу) қилинган ривоятда келтирилишича, Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) пешин билан аср намозини Намира масжиди ўрнида ўқиб, туриш

НИКОҲНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ

лозим бўлган маконда туяларини Саҳрот томонга қаратиб қўйганлар. Қиблага юзланиб, то қуёш ботгунича тик турганлар, кейин қуёш гардиши йўқолгунича Суфрага бориб, бир оз турганлар.

Худди шу ўринда Моида расининг 3-ояти нозил бўлган. Ушбу маконнинг қибла томонида, ўнгда узунлиги 13,3 метрли, чап томонида эса 8 метрли девор бор.

Шайх Бакр Абу Язид: «Тоғ тепасига кўтарилишнинг ўнг томонида, жанубда ярим метрга яқин калта девор билан ўралган супача бор. Намоз ўқилган шу жой “Саҳрот” деб аталади», деган.

Дорул Арқам

«Дорул Арқам», яъни, Арқам ҳовлиси Расулulloҳнинг (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) дўстлари Арқам ибн Абул Арқамга тегишли бўлиб, Фахри Коинот пайғамбар этиб юборилганларининг бошланишида у жой Ислоннинг маркази эди.

Мусулмонлар бу ҳовлида тўпланиб, яширин намоз ўқишарди. Умар ибн Хаттоб Ислонга кирганларидан кейин мусулмонлар сони қирқтага етиб, намозларини очик ўқий бошлашди. Ҳижрий 171 (милодий 787) йили аббосийлар халифаси Маҳдийнинг чўриси Бинти Хайзурон бу ҳовлига масжид қурди. Ҳовли саъй қилинадиган жойдан ташқарида, Сафодан 36 метр нарида жойлашган. Бу ҳовлига катта аҳамият берилиб, таъмирлаб келинган. 1375 ҳижрий (1955) йили Каъба атрофини кенгайтиришда бузилди. Сафо ёнидаги шу ҳовлига яқин эшик «Дорул Арқам эшиги» деб номланди.

«Muslim Heritage» сайти материал асосида тайёрланди.

Инсон яратилишига кўра ёлғиз яшай олмайди, у бошқаларнинг ёрдамига, жамиятга муҳтож. Эр ва аёл никоҳ орқали кичик бир жамиятни, оилани юзага келтиради. Оила инсоният “жамияти”нинг негизини ташкил қилади.

Ислон динида оила масалалари, уни барпо қилиш, бошлиги масъулияти, аъзоларининг ҳуқуқлари ва тарбияси, умуман, оилавий ҳаётнинг барча масалалари ечими белгилаб қўйилган.

Аллоҳ таоло банданинг ризқини оила қуриш билан зиёда қилади.

“Сизларнинг орангиздаги тул (эр ва аёл)ларни ҳамда қул ва чўриларингиздан яроқлиларини уйлантирингиз. Агар (улар) камбағал бўлсалар, Аллоҳ уларни ўз фазли билан бойитур. Аллоҳ (фазлу карами) кенг ва доно Зотдир” (Нур, 32).

Ҳар қандай йигит ва қиз оила қураётган экан, улугъ неъмат бўлмиш умр йўлдошга, қатор-қатор қиз-ўғилларга, келин-куёвларга, ҳовли-жой каби ҳаётнинг иззат-шарафига эга бўлади.

Никоҳ инсонларнинг йўлбошчиси пайғамбарларнинг суннатидир. Улар уйланишган ва ўзларидан зурриёд қолдиришган. Пайғамбар суннатига амал қилувчи ҳар инсон у зот шафоатларига мушарраф бўлади.

Қуръони каримда: “Аллоҳ таоло сизларга жуфтларингиздан фарзандлар ва набиралар яратди” (Наҳл, 72), деб марҳамат қилинади.

Уйланишдан кўзланган асосий ва улугъ мақсад наслни ҳалол йўл билан сақлаб, уни кўпайтиришдир. Аждодларнинг эзгу ишларини давом эттириш, ер юзини обод қилиш учун инсонлар ўзларидан ҳалол йўл билан эс-хушли, одоб-ахлоқли насл қолдирадилар.

Никоҳланишдан мақсади нафсини ҳаромдан сақлаш бўлса, бундай мўмин киши ажр-савобга эга бўлади.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) бундай деганлар: “Ким Аллоҳ таолога тоза покланган ҳолда йўлиқшини хоҳласа, хур-озод аёлларга уйлансин”; “Солиҳа аёл бу дунё учун эмас, балки охиратинг учун (уй юмушлари ва муаммолардан) фориғ қилиб қўяди» (Абу Сулаймон Дороний).

Эр кишининг ҳалол жуфти бўлмас, асосий вақти уй юмушларига сарфланиб, илм олиш ва иш қилишга вақт топа олмас эди. Хотин уй ишларини бажариш, овқат тайёрлаш, супуриб-сидириш каби муаммолардан эрини холос қилади. Пайғамбар (алайҳиссалом): “Кишининг бахтли эканига восита бўлувчи уч нарсанинг бири солиҳа аёлдир”, деганлар.

Солиҳа аёл эрига итоат қилади, ўзи ва эри молига омонатдор бўлади.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Хотинларнинг ҳаққига тажовуз қилишдан сақланинг, улар сизга ҳар хусусда ёрдамчидир. Уларни Аллоҳнинг амри билан ўзингизга ҳалол қилиб олинг”, деб марҳамат қилганлар.

Банда никоҳ орқали шайтон оздиришидан сақланади, шаҳват мусибатларини даф қилади. Минг афсус, ҳозирга келиб арзимас сабаблар билан оилалар бузилиши учраб турибди.

Никоҳини узрсиз бекор қилувчи эр ёки аёл Аллоҳ таолонинг неъматига ношукрлик қилган бўлади.

Абдулҳай ТУРСУНОВ,
ЎМИнинг Наманган
вилояти вакили

САДРИДДИНХОН МУФТИЙ

Ўтган йигирманчи аср миллий зиёлиларимиз сафида ўзига хос ўрин тутган сиймолардан бири Садриддинхон муфтий Муҳаммад Шарифхўжа қози ўғлидир. У ҳақда ёш авлодга деярли ҳеч нарса маълум эмас. Фақат айримлар босқинчилар нуқтаи назаридан ноҳолис фикр айтишганини билгимиз холос.

Садриддинхон муфтий 1878 йили Тошкент шаҳридаги Шайх Хованд Тоҳур даҳаси Мерганча маҳалласида истиқлолчи, Қўқон хони Шарқий Туркистонни озод қилиш учун юборган Жаҳонгирхон эшон авлодларидан Муҳаммад Шарифхўжа қози ва Султон пошша Саидали қизи оиласида дунёга келади.

Отаси Шарифхўжа қози шаҳарнинг обрўли зиёлиларидан бири, чор ҳукумати зулмини биринчилардан бўлиб татиган эди. У 1892 йили Туркистондаги чор маъмурияти буйруғи билан Сирдарёга сургун қилинган. Сўнг Бухорода бир оз вақт яшаб, Тошкентга келган. Умрининг сўнги дақиқаларигача (1906) чор ҳукуматининг тазйиқ-кузатувида яшаган.

Шарифхўжа қозининг Маъруфхон, Хайриддинхон, Садриддинхон, Низомиддинхон, Азмиддинхон исмли беш ўғли ва Шокира, Ёқутхон, Саида, Мушарраф исмли тўрт қизи бўлган. Хайриддинхон яхши фақиҳ, даврининг муфтийи, аълами даражасига етган эди. Хайриддинхон аълам ўтган аср бошларида “Уламолар жамияти”, “Шўрои Исломия”, “Фуқаҳо” каби ташкилотлар ишида фаол иштирок этган. “Миллий иттиҳод”чиларга ёрдам бергани боис 1930 йили қамоққа олиниб, 1931 йилнинг 25 апрелида сургун қилинган. Кейинги тақдири номаълум.

Садриддинхон дастлабки таълимни ўз уйида олган, сўнг рус-тузем мактабида ўқиган. Кейин Эшонқули додхоҳ мадрасасида таҳсил олгач, отаси уни Бухорога, Мир Араб мадрасасига юборган. Бухорода узоқ муддат илм олиб қайтган Садриддинхон олдинига қозихонада ишлайди, 1920 йил охиригача мударрислик қилади. Муфтий унвонига сазовор бўлади. 1921 йил мартигача шўро халқ судьялари раиси вазифасини бажаради. Кейин бу вазифадан воз кечиб, Юнусхон мадрасасида мударрислигини давом эттиради.

1920 йил сентябр ойида Боку шаҳрида болшевиклар ҳукумати томонидан дунёга, хусусан собиқ чор Русияси мусулмонларига кўп нарсаларни ваъда қилган “Шарқ халқлари қурултойи” ўтади. Унда Мунаввар қори, Обиджон Маҳмудов, Чўлпон, Тошпўлатбек Норбўтабеков ва бошқалар қатори Тошкент вакили сифатида Садриддинхон ҳам иштирок этади.

Садриддинхон қурултой ишида ва ундан

кейин Анвар пошо махфий ўтказган йиғилишда ҳам қатнашади. Йиғилишда Садриддинхон Шарифхўжаев “Иттиҳод ва тараққий” ташкилоти ҳайъатига аъзо бўлади. Тошкентга қайтиб келгач, бошида рус ва яҳудий коммунистлари, хусусан, Р. Трояновский турган шўролар ташқи сисъатининг карнайи, Шарқ халқларини, хусусан, мусулмонларнинг кўзини бўяш билан шуғулланувчи “Шарқ озодлиги иттифоқи” ташкилотига қарши ўлароқ миллий зиёлилар томонидан айнан шу номда тузилган “Шарқ озодлиги иттифоқи” ташкилотига раҳбарлик қилади. Салимхон Тиллахонов унда котиб бўлиб ишлайди.

Садриддинхон муфтий сафдошлари Абдулвоҳид қори Абдурауф қори ўғли, Тўлаган охунд Каттабоев, Мунавварқори Абдурашидхонов, Абдулла Авлоний, Убайдулла Хўжаев, Абдумалик Абдунабиев каби уламо, муаллим, шоиру ҳуқуқшунослар билан дўст тутинади. 1912 йилдан эътиборан “Иттиҳоди Ислом”, “Иттиҳод ва тараққий”, “Миллий иттиҳод” ташкилотлари фаолиятида иштирок этади. Бу ташкилотнинг Тошкент шаҳар ва вилоят бўлимларини бошқаради.

1917 йилги феврал инқилобидан сўнг Туркистонда ижтимоий-сиёсий ҳаракат фаоллашади. Ёшлар билан катталар орасидаги баҳс-мунозараларга чек қўйилади. Маҳаллий аҳоли учун кутилмаган бу ҳолат уларни ўзаро бирлашиб иш кўришга чорлайди. Махфий тарзда иш олиб бораётган ёшлар билан катталар “Шўрои Исломия” ва “Уламолар жамияти” номидан Олмаота, Пишпак, Авлиёота ва атрофдаги шаҳар-қишлоқларга бориб, маҳаллий зиёлилар билан учрашади, ташкилот шуббаларини очади, марказ билан шуббалар алоқасини мустаҳкамлайди.

Садриддинхон муфтий “Уламолар жамияти”, “Шўрои Исломия”, “Халқ жамияти” каби ташкилотлардаги зиёлиларни қонун асосида иш олиб боришга жалб этиб, 1917 йил 10 августда Тошкент шаҳрида “Фуқаҳо” жамиятини тузади ва унга раислик қилади.

Бу жамият “хоҳ жаноб домла-имомлар, хоҳ бойлар ва хоҳ камбағалларнинг бошлариға тушгон ҳар бир диний-дунёвий ҳодисаларда” одамларга аъламлар ва муфтийлар томонидан шаръий ёрдам берилишини, қонундан чекинмасликни эътиборда тутган. Бу жамият халқни бирлаштиришга интилган.

Садриддинхон муфтий Туркистон Мухтор ҳукумати ва “Миллий иттиҳод” ташкилоти номидан 1917 йил декабрда ташкил топган, пойтахти Қўқон шаҳрида бўлган Туркистон Мухтор Жумҳуриятини Тошкентда рус болшевикларига

тан олдириш масаласида бир гуруҳ маҳаллий зиёлиларга бошчилик қилиб, мустамлакачилар билан музокара олиб боради. Бу музокарада Салимхон Тиллахонов ҳам иштирок этади. Тиллахонов Садриддинхон билан комиссарлар ўртасидаги тортишувларни эслар экан, улар “инқилобни биз қилганмиз, биз нимани берсак, шунга рози бўласизлар” дейишганини гапирди.

Садриддинхон муфтий шўролар билан олиб борилган музокара яхши натижа бермаслигига ишонч ҳосил қилгач, 1918 йил 18 июнда “Иттиҳод ва тараққий” вакили сифатида Ғози (Олим) Маҳаммад Юнусов, Нуриддин Худоёрхонов, Саидносир Миржалилов билан Истанбулга боради. Атоқли истиқлолчи ва олим Аҳмад Закий Валидий Тўғон ёзишчи, улар Истанбулда сибирилик Абдурашид қози, озарбойжонлик Алибек Хусайнзода, қозонлик Усмон Тўқумбет ва Отауллоҳ Баҳриддин, Халил Собитлар билан бирга Исвечра (Швейцария)га бориб, у ерда бир ҳайъат ташкил этишлари лозим бўлган.

Талъат пошо ёрдами билан 27 октябрда йўлга тушадилар. Туркия ҳукумати тарафидан Кўпрулузода Меҳмет Фуатбек ҳайъатга раҳбарлик қилади. Ҳайъат аъзолари Варна шаҳрига келганида Мажористонда инқилоб содир бўлганини эшитишади ва Одесса орқали Киевга келишади. Киевдаги Олмония вакили Барон Мумадан ёрдам сўраганларида, у Олмонияда ҳам инқилобий ҳолат эканини айтади. Шундан сўнг ҳайъат аъзолари Истанбулга қайтиб келишади. Туркистон вакиллари бир неча муддат Истанбулда туриб, кейин мақсадга эриша олмай, Боку орқали ортга қайтишга мажбур бўлишади.

Бухоро Халқ Жумҳурияти барпо этилгач, “Миллий иттиҳод” ташкилоти Марказий қўмитаси Бухоро шаҳрига кўчиб борди. Унинг кўпгина аъзолари Файзулла Хўжаев ва Фитрат томонидан давлат ишларига жойлаштирилди. Садриддинхон муфтий ташкилотнинг Тошкент шаҳри ва вилояти раҳбари сифатида иш олиб борди.

“Миллий иттиҳод” ташкилоти советлар ҳукуматининг маккорона сиёсатини пайқаб, ҳукумат раҳбарларининг шаънига соя туширмайдиган тарзда Антанта давлатларига мактуб билан мурожаат қилишни мақсад қилади. Бухоро, Хива, Туркистон раҳбарлари номидан Япония ва Англия давлатларидан ёрдам сўраб, бир мурожаатнома — мактуб тайёрланади ва уни шу мамлакатларнинг Қашқар ва Фулжадаги вакиллари топшириш учун махсус комиссия тузилади. Мактубни Мунавварқори Абдурашидхонов Марказий қўмита аъзолари билан тайёрлайди, ҳукумат раҳбарлари номидан имзо билан тасдиқланади. “Миллий иттиҳод” қўмитаси раиси сифатида Садриддинхоннинг ўзи очиқ имзо чекади.

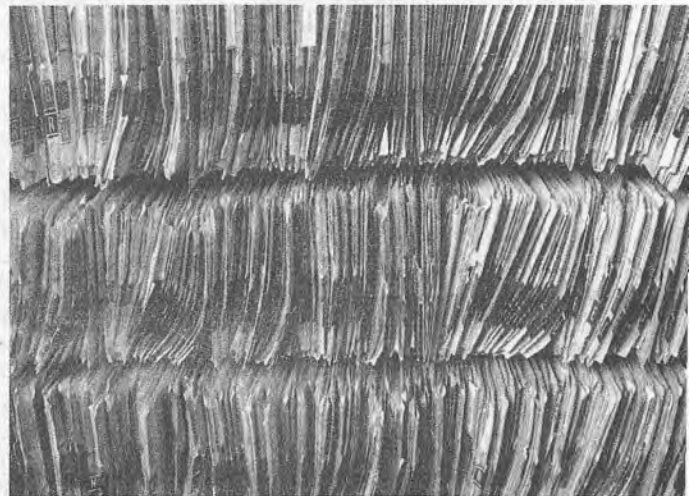
Ушбу мактубни муҳрлаб, тегишли манзилга жўнатиш Садриддинхон муфтий зиммасига юкланади. Бу иш машҳур тотор журналисти Фотиҳ

Каримийнинг укаси, Тошкентда 1918 йили очилган “Халқ дорулфунуни”да муаллимлик қилиб, ўзбек зиёлилари орасида танилган Ориф Каримийга топширилади. Иттиҳодчи ёш муаллимлардан Юсуфбек Курбонбоев, Рустамбек Ниёзбеков, Абдуллажон Зиёмухаммедов ёрдамчи этиб тайинланади. Аммо мактуб манзилга етиб бормайди. 1921 йил 10 мартда йўлга чиққан элчиларни 21 мартда Авлиёота шаҳри яқинида ЧК ходимлари қўлга олишади.

Маҳбуслар зудлик билан Тошкентга, Ўрта Осие ППУсига олиб келингач, қўлга тушган мактублар ҳақида негадир 1921 йил 21 июнда Туркистон давлат нашриёти вакили Раҳмонқулов хулоса ёзади, нашриётнинг техника бўлими муdiri Крилов билан Лебедев тасдиқлашади.

Бу воқеадан хабар топган Садриддинхон маҳбуслар ҳолидан хабар олиш пайига тушади. Аммо ҳовлиси қизил аскарлар томонидан ўраб олинганини кўриб, яширин қочиб кетади. Тошкент вилоятининг тоғли қишлоқларида яшириниб юргач, Наманганга бориб, Раҳмонқул кўрбошига кўшилади. Кўрбоши йигитларини маърифий-ижтимоий тўғри йўлга солади. Шу аҳволда сентябр ойигача Раҳмонқул кўрбоши гуруҳида яшайди. Раҳмонқул кўрбоши Ҳамдамхожи Қаландаровнинг советлар ҳукуматига ўтиб кетганидан хафа бўлиб, уни миллий курашга қайтармоқчи бўлади. Бунга Садриддинхонни элчи қилиб юборади ва унга махсус хат ҳам йўллайди.

Садриддинхон ушбу воқеадан кейин Кўршермат лашкаргоҳига боради. Бироқ Кўршерматнинг шафқатсизлигидан ҳафсаласи пир бўлади. 1921 йил 27 сентябр куни берган сўроғида Садриддинхон бундай дейди: “Мен Раҳмонқул хузуридан Кўршермат қароргоҳига бордим. У шўролар ҳукумати билан ярашибди, деб эшитган эдим. Кўршерматнинг ваҳшийлигини кўриб, Қўқонга, Ҳамдамхожининг хузурига келдим. У мени “Махсус бўлим”га топширди”.

Ориф Каримий, Юсуфбек Қурбонбоев Тошкентга олиб келиниб, бир неча ой сўроқ қилинади ва ҳарбий трибунал ҳукмига топширилади. Сўроқ 1921 йил декабри охиригача давом этади. Трибунал Ориф Каримий, Садриддинхон, Юсуфбек Қурбонбоевни турли муддатларга қамоқ жазосига ҳукм этади. Лекин Қурбонбоевнинг ёшлиги инobatга олиниб, озод қилинади. Садриддинхон Шарифжўжаев ва Ориф Каримий суд залидан маҳкамага олиб кетилаётган пайтда соқчилар кўзига нос сочиб, қочиб кетишади.

1921 йил март ойидан 20 декабргача тергов олиб борилади. Уч кундан сўнг РСФСР таркибидаги Туркистон Республикаси Марказий Ижроия қўмитаси қошидаги Олий Инқилобий трибунал Тошкент шаҳрида ўтган очиқ мажлисида бундай ҳукм чиқаради:

«1. Садриддин Шарифжўжаев Ориф Каримов билан биргаликда ва Зиёмухамедов иштирокида жиноий гуруҳ ташкил қилиб, ташвиқот йўли билан Юсуфбек Қурбонбоев ва Рустамбек Ниёзбековни бу ишга жалб этган ва шўро ҳукуматига қарши биргаликда курашишни мақсад қилишган.

2. Шарифжўжаев ўз ниятини амалга ошириш учун Абдулла Зиёмухамедов ҳовлисида Ориф Каримов, Юсуфбек Қурбонбоев, Рустамбек Ниёзбековни тўплаб, Япония ва Буюк Британия ҳукумати номига иккита галамисона мактуб тайёрлаган, Бухоро, Хива ва Туркистонда мавжуд бўлмаган давлатлар номидан тайёрланган хатга ўзлари имзо чекишган.

3. Шарифжўжаев ўз топшириғини бажаришлари учун Каримов ва Қурбонбоевни Наркомпрос номидан сохта мандат билан таъминлаган...

4. Шарифжўжаев ТуркЧКа томонидан Ориф Каримов ва Юсуф Қурбонбоев қўлга олинган, қамалишини сезиб Авлиёотага қочиб кетган ва Раҳмонқул қўрбоши қароргоҳига яширинган...

Ҳукм қилинади: 1) Садриддин Шарифжўжаев — Тошкент шаҳар, Шайх Хованд Тоҳур даҳа, Мерганча маҳаллалик, 44 ёшда, руҳонийлардан, фирқасиз; Ориф Каримов — Самара губернияси, Бугумин уезд аҳолисидан, 33 ёшда, зиёлилардан, фирқасиз, олий жазо — отишга.

1921 йилги Октябрнинг 4 йиллиги муносабати билан эълон қилинган афв (амнистия)га мувофиқ Садриддин Шарифжўжаев, Ориф Каримов беш йилга озодликдан маҳрум қилинсин. Юсуф Қурбонбоевнинг жазо муддати бир ярим йилга қисқартирилсин, Р. Ниёзбеков ва М. Муҳаммадёроев озод қилинсин».

Инқилобий трибуналнинг бу ҳукми эълон қилинган пайтда Садриддинхон Бухоро истиқлолчилари орасида эди.

Садриддинхон муфтий Шарифжўжа ўғли қамоқдан қочиб кетгач, Фарғона водийи қўрбошилариининг ноаҳил қарашларидан хафа бўлиб, Ориф Каримий билан бирга Мастчоҳда ҳаракат

қилаётган Холбўтабек ҳузурига боради. Кейин яна Бухорога йўл олади. У ерда ҳам кўп турмайди. Закий Валидий айтишича, 1923 йил 3 июнда ҳожи Сомий билан Афғонистонга ўтиб кетади. Эроннинг Машҳад шаҳрига ҳижрат қилади. Бирок собиқ чор ҳукуматининг бу ерга ин қуриб советларга ишлаётган хуфялари, советларнинг Ўрта Осиёдан юборилган жосуслари таъқибидан сўнг яна Афғонистонга қайтиб, Қобул атрофидаги қишлоқлардан бирида яшай бошлайди. Қобулда Туркистон ва Бухоро муҳожирлари томонидан ташкил этилган “Анжумани саодати Бухоро ва Туркистон” жамиятида фаолият олиб боради. Мамлакат ичкарасида қолганлар билан алоқа қилиб туради.

Аммо 1930 — 1931 йиллари унинг ҳузурига Маҳмуд Ойқорли тахаллуси билан борган жиззахлик Баҳром Иброҳимов совет ҳукумати фойдасига иш олиб боради. У аввало Садриддинхон билан маҳаллий ҳокимият ўртасини бузади, маҳаллий аҳоли билан муҳожирлар орасида низо чиқаради. Ана шу воқеадан кейин шўро ҳукуматининг босими остида Садриддинхон Шарифжўжа ўғли мамлакатнинг чекка қишлоқларидан бирига сургун қилинади. Шаҳобиддин Яссавий Исмоил шайх ўғли “Туркистон аччиғ ҳақиқатлари” китобида “Садриддинхон муфтий Афғонистонга келиб бир оз муддат сукутан қилгандан кейин сардор Муҳаммад Ҳотам — Афғонистон садри аъзами амрига биноан Қандаҳорга сургун бўладур. Қандаҳорда Туркистон муборизи ва равшан фикрли олими муфтий Садриддинхон афанди қулайликча қатл қилинди”, деб ёзади.

Садриддинхон ҳаётининг хабардор кишиларнинг сўзларига кўра, уни 1943 йили Маҳмуд Ойқорли заҳарлаб ўлдирган.

Атоқли истиқлолчининг Тошкентда қолган оиласи ҳам кўп жабр кўрганини айтиб ўтишга бурчлимиз. У 1921 йили қамоққа олинганида ЧК ходимлари уйини тинтув қилиб, хотини Обида Тўрахоновани бир неча кун тергов қилишади. Ёш болалари Айниддин, Насриддин, Ҳусайн, Рамзиддин, Лаълихонлар таъқибга учрашади.

Совет ҳукумати 1930 йили Садриддинхоннинг мамлакатда қолган куёви Асадулла Хўжахонов, 1937 йили ўғиллари Айниддин ва Рамзиддинни исбот этилмаган айблар билан қатагон қилган...

Садриддинхон муфтий Шарифжўжа ўғли Ватан озодлиги учун курашни ўз ҳаётининг мазмуни деб билди ва шу йўлда шаҳодат топди. Унинг ҳаёт йўли Туркистон зиёлиларига ибрат мактаби бўлиб қолди.

Сирожиддин АҲМАД

Бировнинг ҳақи

— Юсуф бобо, шу пулни олинг, мени кечиринг, — деди ёши қирқларга бориб қолган Эргаш ҳеч кутмаганида йўлидан чиқиб. Бобо ҳайрон...

Ҳамқишлоғи Эргаш кейинги пайтда анча ўзгариб қолди. Бир гал домланинг “Кўшнининг кўрасидан сўрамай мисвокдай чўп олсанг, гуноҳи каттариб охиратда харидай бўлади”, деганини эшитиб, баданидан муздай тер чиқиб кетди.

Бир вақтлар Юсуф бобонинг уловидан сўрамай икки пақир бензин олгани миясини пармалай бошлади.

“Э Худо, Ўзинг кечир, ёдимдан кўтарилай дебди. Қиёмат қарз бўлиб қолса, нима қилардим? Пулни бериб, узр сўрасам, кечирармикин? Ўн литрли пақирда икки пақир олган эдим. Йигирма литр ўн тўрт минг сўм бўлади...”

— Ёшлик қилган эканман, кечиринг, бобо.

— Э-э, бу воқеага йигирма йилдан ошди. Бензиним тугаб, ярим йўлда қолувдим. Нега бундай бўлди деб бошим қотувди. Гап бу ёқда дегин. Майли, айбингни тан олиб кепсан, раҳмат. Йигирма йилдан кейин бўлса ҳам, охиратни ўйлаб, узр сўраш марднинг иши. Мен кечирдим... Пулингни олиб кет. Ҳар бандани Аллоҳ тўғри йўлга бошласин.

*Узр сўрамоқнинг асло кечи йўқ,
Розилик олганнинг*

бўлсин кўнгли тўқ.

Ҳеч кимса ёлгон демасин

*Қабул этилиши фарз бўлган
Пайғамбар сўзидир бу: “Ўзингизни
ёлгондан касалга солсангиз,
чиндан касалга чалинаси”.*

Жалолиддин Румий

Қишлоққа сув келадиган ариқни тозалашга ҳамма чиқадиган бўлди. Ариқни ўт босиб, сув оқиши қийинлашган экан. Сув кечиби, ўт ўриш керак...

“Сувга тушиб, шамоллаб қолмай тагин. Баҳона топиб,

бормай қўяқоламан”, деб ўйлади Ўткир. Кўшниларида ишбошига: “Боролмайман, шамоллаб қолибман”, деб айтиб юборди. Ҳашарчилар кетгунича кўринмай турай, деб салқин уйга кириб чўзилди.

Деразалар қуёшга терс томонда, уй жудаям салқин эди. Роҳат қилиб ухлаб қолди. Уйғониб, соатга қараса, туш бўлибди. Бурни битиб, бадани увишиб, музлаб қолгандай. Турай деса, бели санчиб, қўйвормаётганини сезди. Зўрға жой солиб, қалин кўрпага ўранди. Доридармонлардан кейин уч кун ўтиб, аранг ўрнидан турди.

*Ҳеч кимса ёлгон демасин,
Деса, ейди аччиқ “мевасин”.*

Қутулганимга шукр

Ботир ака билан хамхонамиз. У киши ўрта бўй, тўладан келган, бармоқлари йўғон-йўғон, бақувват одам.

Ҳар куни муолажаларни олиб бўлгач, бўшмиш. Пешинни ўқиб, сайр қиламиз, суҳбатлашамиз. Бир куни бошидан ўтган бир воқеани сўзлаб берди:

«Отам раҳматли темирчи эди. Ёшлигимдан босқон босиб, сандонга болға уриб, отамга ёрдам берардим. Шаҳар яқин. Улғайиб, заводнинг темирчилик устахонасига ишга кирдим. Ойлик олсак, тенгқурлар йиғилиб, улфатчилик қилиб турардик.

Ойда бир бўладиган улфатчиликка ҳар икки ҳафтада, сўнг ҳар ҳафтада йиғиладиган бўлдик. Баъзан кунорага айланарди. Қатнашмасанг, яққаланиб қоладигандайсан. Шундай қилиб, ичкиликка ўргандим.

Бу орада уйланиб, болачақали бўлдим. Зиёфатлар, тўй-томошалар ичкиликсиз ўтмасди. Баъзан ойлик уйга етиб бормай тугарди. Рўзғорда етишмовчилик. Хотиннинг хархашаси...

Маош куни одатдагидай улфатчиликни авж олдирибмиш... Оёқда аранг турган ҳолда йўлга чиқдим. Йўлим темирйўл бекатидан ўтарди. Қарасам, юк вагонлари турибди. Ошиб ўтмоқчи бўлиб осилдим...

Бир вақт кўзимни очсам, кўмир устида ётибман. Зўрға бош кўтардим, ўтирдим. Бизнинг жойларга ўхшамайди. Чап чўнтагимда битта ароқ. Аста тушиб, юз-кўзимни ювиб, енгимга артиб, бекатга борсам, бошқа шаҳар экан. Эвоҳ, бу қандай бўлди? Чўнтақларимни титдим, ҳеч вақо йўқ. На хужжат, на пул бор. Энди нима қилдим?! Ўзимни койий бошладим. Ароқ ичмай ўл! Нафс қули, шарманда бўлдинг-ку! Танишибилиш шу аҳволда кўрса, нима дейди? Кўзга ташланишдан уялиб, юк вагонларини оралаб,

биз томонга юрадиган тепловоз олдига келиб қолибман.

— Ҳў Ботир, нима қилиб юрибсан, — деган овоз хушимга келтирди. Кўшни маҳаллалик йигит экан.

Воқеани айтиб бердим.

— Манавини ол, бошқа ҳеч вақоим йўқ, — дедим.

— Уйга бориб, бошоғриққа даво қиласан, — деди.

— Э, бунақа “давонинг” уйи куйсин... — деб алам билан вагон филдирагига урдим.

Уйга бир аҳволда келдим. Ювиндим. Шу куни ишдан қолиб кетдим. Кенжатоим сўроққа тутди:

— Дада, кеча уйга келмадингиз? Ҳаммаёғингиз қопқора, кўмирга йиқилдингизми? Хавотир олиб амакимлар, тоғамлар ишхонангизга ҳам боришди. Бугун ҳам келмаса, суратини мелисага берамиз, дейишди.

— Ўғлим, энди ҳечам бундай қилмайман...

Ўша кундан ичишни ташладим. Аллоҳга шукр, ичкилик балосидан қутулганимга йигирма тўрт йил бўлди.

Тошпўлат ХОЛМАТ

ПОМПЕЙ САБОҚЛАРИ

Неапол университети олимлари таклифига кўра, назарий физика мавзуларида маъруза қилиш учун Италияга борган эдим. Мезбонлар мени машҳур Везувий (итальянча "Vezuvio") вулкони ёнгинасидаги қасрга жойлаштиришди.

Бу кўхна вулқоннинг илгари бир неча бор «жонланиб», атрофига даҳшатли олов ва кул сели ёғдиргани ҳақида китобларда ўқиган эдим. Атоқли мўйқалам устаси Карл Бирюлловнинг «Помпейнинг охириги куни» номли суратини кўриб, гапнинг рости, фожиага дучор бўлган шаҳар аҳолисига ачинганман ҳам.

Денгиз сатҳидан 1277 метр баландликдаги, олов қайнаб чиққан ҳовузи (кратери)нинг диаметри 750 метр бўлган вулқон бир вақтлар қадимий Римдаги гуллаб-яшнаган Помпей ва Геркулан шаҳарларини вайронага айлантириб, ер билан яқсон қилган. Минглаб одамлар ва бошқа жонзотларни тириклайин қайноқ олов селига кўмган.

Вулқон нима сабабдан яқинида жойлашган Неапол шаҳрини эмас, балки анча узокдаги Помпей ва Геркулан шаҳарларини вайронага айлантирган? Бу саволга жавобни Неапол шаҳридаги дунёга машҳур музей билан танишганда ва қазилмалар чоғида топилган Помпей харобаларини кўрганда топиш мумкин. Фалокат х а қ и д а г и маълумотларни Курьони карим оятлари билан муқояса қилиб кўрилганида эса ҳамма нарса ойдинлашади.

Курьони каримда бун-

дай марҳамат қилинган: **«Биз маишати ҳаддан ошган қанча қишлоқ-шаҳарларни ҳалок қилдик. Бас, ўшаларнинг масканлари улардан кейин камдан-кам маскан қилинди.** (Уларнинг барчалари ҳалок бўлдилар) **ва (уларнинг диёрларига) Биз Ўзимиз ворис бўлиб қолдик...**

Биз қишлоқ-шаҳарларни фақат уларнинг аҳолиси золим бўлган ҳолдагина ҳалок қилгувчи бўлдик» (Қасас, 58–59).

Аллоҳ таоло айтади: **«Одамларнинг қилмишлари сабабли курукликда ҳам, денгизда ҳам (турли) офат-балолар юз берди.** (Бу бало ва офатлар одамлар қилаётган гуноҳ-маъсиятларидан) **қайтишлари учун, уларга қилган айрим гуноҳларининг (жазосини) тортириб қўйиш учундир»** (Рум, 41); **«(Эй инсонлар) сизларга не бир мусибат етса, бас, ўз кўллари билан қилган нарса-гуноҳ сабабли (етур)»** (Шўро, 30).

Помпей Италия жанубида, денгиз соҳилида жойлашган қадимий ва обод шаҳарлардан эди. У милодий биринчи асрда Рим аслзодаларининг энг севимли дам олиш ўлкаси бўлган. Шаҳарда маишатбозликлар, бузуқчиликлар авж олган, туну кун давом этар эди. Ҳатто қазилмалар чоғида топилган буюмлар, пештоқлардаги тасвирлар, сарой деворларига ишланган расмлар ҳам шаҳарда фоҳишабозлик, бесоқолбозлик, ичкиликбозлик каби бузуқчиликлар одатий ҳол бўлиб қолганини, шаҳар аҳолиси ҳаддан ошиб, инсоний ахлоқ чегараларидан бутунлай чиқиб кетганини, шаҳвоний бузуқликка кўникиб кетганини яққол исботлаб турибди.

Шаҳар харобаларидан топилган ва олов сели ичра қотиб қолган одамлар жасадини кўриб,

бунга тўла ишонч ҳосил қиласиз. Бундан салкам икки минг йил аввал кул қатламлари остида қолиб тош қотган юзлаб кишиларнинг жасадлари, шаҳар харобалари 1860 йилдаги археологик қазилмалар натижасида очилди.

Фаҳш ва бузуқликка тўлибтошган Помпейни ҳалокат кўп куттирмади. Милодий биринчи асрнинг 79 йили августида шаҳар устига Везувий вулқонининг даҳшатли олов сели қўққисдан ёпирилиб келди. Шаҳардаги ҳалол, диёнатли кишилар вулқон отила бошлаганини кўриб, кемаларга ўтиришди ва фалокатдан жон асраб қолишди. Аммо ахлоқсиз, бузуқ кимсалар эса, буни кўриб туришса ҳам, «бизларга таъсир этмайди», деб ишратларини давом эттиришди ва шундай ҳолларида даҳшатли ўлим топишди.

Бало шунчалик тез ва туйқус келган эдики, жасадлар юзкўзида кўрқув, даҳшат аломатлари мутлақо сезилмас, фақат хотиржамлик, мамнунликкина ҳукмрон эди. Шуниси қизиқарлики, Везувий вулқони Неапол шаҳри яқинида бўлишига қарамай, бу шаҳарга мутлақо зиён етказмаган. Чунки Неапол аҳолиси помпейликлар каби бузуқ ишларга мубтало бўлмаган эди.

Помпей шаҳрининг даҳшатли ҳалокати, ер юзидан йўқ қилиб юборилиши мисолида инсонлар учун катта ибрат, тафаккур эгалари учун сабоқ бор. Ҳаддидан ошган, белгилаб қўйилган ҳад-чегараларни писанд қилмай, ахлоқсизлик ва бузуқликка юз бурган қавмлар устига Аллоҳ таоло вақти-вақти билан турли бало-офатларни юбориб, огоҳлантириб туради.

Рустам ИБОДОВ,

физика-математика фанлари доктори, профессор

